

FILOZOFIA I NAUKA
Studia filozoficzne i interdyscyplinarne
Tom 6, 2018

Andrzej Bronk, Monika Walczak

STANISŁAWA KAMIŃSKIEGO OPCJE METODOLOGICZNE

non omnis moriar!

Our entire picture of the world has to be altered even though the mass changes only by a little bit. This is a very peculiar thing about the philosophy, or the ideas, behind the laws. Even a very small effect sometimes requires profound changes in our ideas

Richard Feynman¹

STRESZCZENIE

Stanisław Kamiński (1919–1986) był filozofem, filozofem nauki i historykiem nauki. Całe jego życie zawodowe od 1949 roku związane było z Wydziałem Filozofii Chrześcijańskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Do głównych dziedzin zainteresowań Kamińskiego należały ogólna i szczegółowa metodologia nauk, metodologia filozofii, historia nauki i logiki oraz semiotyka m. in. średniowieczna. Podkreślając specyfikę klasycznego sposobu uprawiania filozofii jako poznania autonomicznego w stosunku do nauk empirycznych i teologii, pewnego i najogólniejszego, badał zastosowania logiki do filozofii oraz podał metodologiczną charakterystykę niektórych dyscyplin filozoficznych (metafizyki ogólnej, antropologii filozoficznej, etyki, filozofii religii, filozofii dziejów). Charakterystyczny dla podejścia Kamińskiego był osobliwy historyzm (indukcja doksograficzna), polegający na nawiązywaniu do dziedzictwa przeszłości, by szukać w nim inspiracji i kontekstu rozumienia dla własnych problemów. Nawiązywał bezpośrednio do dwu głównie tradycji filozoficznych: klasycznej (arystotelesowsko-tomistycznej) oraz analitycznej, zarówno w wydaniu scholastyki, jak i szkoły lwowsko-warszawskiej. Pierwszej – realistycznej teorii bytu i poznania, ale także historii filozofii – zawdzięczał swe filozoficzne i historyczne, drugiej – logiczne i metodologiczne zainteresowania nauką.

Przyjmował, że jednym z głównych zadań refleksji metodologicznej jest badanie (na ogół niejawnych) założeń filozoficznych i metodologicznych, na których opiera

¹ *The Feynman Lectures on Physics*; http://www.feynmanlectures.caltech.edu/I_01.html - 22.01.18)

się metoda naukowa, oraz krytyka prób skrajnie ideologicznego wykorzystywania nauki do celów nienaukowych. Był przekonany o potrzebie i zasadności uprawiania różnych typów badań nad nauką. Sprzyja to rozumieniu znaczenia i miejsca nauki w kulturze, teoretycznemu wyjaśnieniu natury i podstaw wiedzy naukowej, poznawczych roszczeń nauki, pokazaniu integrującej roli refleksji metodologicznej dla unifikacji specjalistycznych dyscyplin i współpracy między naukowcami, jak również podkreśleniu praktycznej ważności świadomości metodologicznej dla poszczególnych nauk a także filozofii, dla której jest ona przeważnie jedynym narzędziem samokontroli.

Podkreślał, że badanie natury nauki winno uwzględnić wszystkie jej aspekty: logiczno-metodologiczny, humanistyczny i filozoficzny. Główna jednak rola przypada podejściu filozoficznemu (epistemologicznemu). Kamiński odróżniał trzy podstawowe typy nauk o nauce: humanistyczne (historia, socjologia, psychologia, ekonomia i polityka nauki), filozoficzne (ontologia, epistemologia, wąsko pojęta filozofia nauki i filozofia kultury) oraz formalne (logika języka naukowego, logika formalna, teoria rozumowań stosowanych w nauce oraz metodologia nauki).

Kamiński interesował się głównie naturą nauki (obejmującą przedmiot, cele, metodę, strukturę i genezę), tj. tym, co w dziejach nauki niezmiennie. Pojmował naukę jako *epistémé* (średniowieczną *scientiae*) oraz utożsamiał racjonalność wiedzy naukowej z jej metodycznością i szeroko pojmowaną logicznością. Mimo dostrzegania wielu ograniczeń wiedzy racjonalnej, nauka pozostawała dla niego wzorem poznania racjonalnego. Był przekonany, iż celem szeroko pojętego poznania naukowego jest wiedza prawdziwa, a w filozofii – nadto konieczna.

Uważał, że „cała logika współczesna stanowi dyscyplinę filozoficzną w szerokim tego ostatniego słowa znaczeniu” i to „ze względu na swój ogólny i spekulatywny (a wedle niektórych również apodyktyczny) charakter oraz stosunkowo maksymalne wykorzystanie jej rezultatów”.

Słowa kluczowe: definicja nauki, etyka nauki, filozofia, filozofia nauki, metoda naukowa, metodologia, nauka, nauki przyrodnicze i humanistyczne, racjonalność nauki, Stanisław Kamiński, teologia, teoria nauki, typologia nauk.

1.

Kiedy ks. prof. Stanisław Kamiński w 1986 r. niespodziewanie umiera w wieku 67 lat (we Fryburgu Bryzgowijskim, dokąd wyjechał na leczenie), uchodzi w powszechnej opinii za wybitnego, wszechstronnego i konsekwentnego polskiego metodologa nauk, filozofa nauki i historyka nauki.² Urodzony w 1919 r. w Radzynie Podlaskim, studia filozoficzno-teologiczne odbył w latach 1938–1946 najpierw w seminarium duchownym w Janowie Podlaskim i Siedlcach, potem na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, gdzie w 1949 r. doktoryzuje się pracą, *Fregego system aksjomatyczny logiki zdań w świetle współczesnej metodo-*

² A. Bronk, S. Majdański, A. B. Stępień, *Kamiński Stanisław*, 2000.

logii nauk dedukcyjnych (recenzenci: Jerzy Słupecki, Narcyz Łubnicki, Antoni Korcik). Od 1957 r. do swej śmierci pozostaje kierownikiem Katedry Metodologii Nauk (pierwszej o tej nazwie w Polsce, wyodrębnionej formalnie w 1952 r. roku przez Józefa Iwanickiego) na Wydziale Filozoficznym KUL. Uważał się za kontynuatora badań podjętych w okresie międzywojennym przez Jana Salamuchę i Józefa Marię Bocheńskiego. Docenturę odebrał w 1958 r. na podstawie rozprawy *O początkach indukcji matematycznej* (recenzenci: Kazimierz Ajdukiewicz, Tadeusz Czeżowski, Andrzej Grzegorzczak). Profesor nadzwyczajny (1965 r.) i profesor zwyczajny KUL (1970 r.). Sprawował wiele ważnych uniwersyteckich funkcji, m.in. dziekana Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej KUL (1970–75, 1977–79 oraz 1981–86), kierownika Sekcji Filozoficznej oraz Zakładu Logiki i Teorii Poznania, sekretarza generalnego Towarzystwa Naukowego KUL (1959–63), członka Redakcji Naczelnej *Encyklopedii Katolickiej* (1982–85 – redaktora naczelnego). Spotykał się na konferencjach i seminariach oraz pozostawał w rozlicznych kontaktach z Ajdukiewiczem, Czeżowskim, Izydorą Dąbmską, Grzegorzczakiem, Tadeuszem Kotarbińskim, Marią Kokoszyńską-Lutmanową i Andrzejem Mostowskim. Uchodzi za współtwórcę lubelskiej szkoły filozoficznej od strony jej metodologicznych podstaw.

2.

Spis publikacji Kamińskiego wymienia ponad 335 pozycji³. Za życia Autora ukazały się trzy jego książki: *Georgonno'a teoria definicji* (1958), *Pojęcie nauk i klasyfikacja nauk* ([1961] 1992⁴) oraz, wspólnie z Mieczysławem A. Krąpcem, *Z teorii i metodologii metafizyki* (1962). Po jego śmierci, staraniem uczniów, opublikowano pięć tomów *Pism wybranych*, szósty jest w przygotowaniu. *Jak filozofować?* (1989) obejmuje teksty, o których wyborze zdecydował w rozmowie z redaktorem tomu sam Kamiński. Ponieważ nie przewidywano wówczas wydania tematycznie uporządkowanych *Pism wybranych*, artykuły pierwszego tomu są tematycznie zróżnicowane. Nad ich przygotowaniem do druku autor pracował od 1982 r., poprawiając i uzupełniając istniejące teksty oraz pisząc nowe. Nie miały być wiernym powtórzeniem wcześniejszych tekstów, gdyż Autor planował ich dość zasadniczą modyfikację. Niestety, prace te przerwała jego przedwczesna śmierć. Artykuły w tomie 2, *Filozofia i metoda. Studia z dziejów metod filozofowania* (1993), układają się w trzy grupy tematyczne: teksty poświęcone dwudziestowiecznym metodom filozofowania, głównie w ujęciu filozofów analitycznych, krótkiego artykułu *O strukturalizmie syntetycznym* oraz artykuły związane z dziejami myśli filozoficznej w Polsce. Tom 3, *Metoda i język. Studia z semiotyki i metodologii nauk* (1994), grupuje tematycznie zróżnicowane artykuły, jak „przegląd zagadnień semiotyczno-metodologicznych

³ Bibliografia prac Stanisława Kamińskiego, 1987.

w ujęciu historycznym i systematycznym, przedmiotowym i metaprzmiotowym” oraz problemy z zakresu filozofii nauki i ogólnej metodologii nauk, a także metodologii nauk przyrodniczych oraz metodologii poznania teologicznego”. *Corpus* tomu tworzą trzy duże teksty poświęcone teorii definicji (Hobbes, Locke i Condillac, Gergonne) oraz *Systematyzacji typowych błędów logicznych* i *Klasyfikacji rozumowań*. Tom 5, *Światopogląd – Religia – Teologia* (1998), gromadzi teksty, związane merytorycznie z problematyką światopoglądu i religii oraz naukami religiologicznymi, teologią i poznaniem Boga.

3.

Kamiński uważał się pierwszorzędnie za metodologa, filozofa nauki i historyka pojęcia nauki. Swe główne osiągnięcia upatrywał w dziedzinie logicznej i filozoficznej teorii nauki oraz metodologii filozofii klasycznej.⁴ Jego zróżnicowane i bogate zainteresowania obejmowały ogólną i szczegółową metodologię nauk, metodologię filozofii, historię nauki i logiki oraz semiotykę, zwłaszcza średniowieczną. W pracach z semantyki logicznej zajmował się definicją logiki formalnej, rolą funktorów w logice i języku potocznym, błędami słownego przekazywania myśli, koncepcją błędu logicznego i systematyzacją typowych błędów logicznych (błędy definiowania, błędy rozumowania). Chociaż nie uprawiał twórczo logiki formalnej, miał pomysły⁵ jej zastosowania do filozofii, a semiotyki do języka metafizyki (sprzeciwiał się jednak jej formalizacji). Podejmował próby unowocześnienia tradycyjnej sylogistyki przez rozciągnięcie praw kwadratu logicznego w języku rachunku zdań na wszystkie prawa wnioskowania bezpośredniego, krytykę wzoru Carewa A. Mereditha (1904–1974) na liczbę (l) niezawodnych trybów sylogistycznych o n terminach: $l=n(3n-1)$ ⁶, podanie reguł sylogizmów dla zdań o zaprzeczonej podmiocie, wskazanie na rozbieżności kwantyfikacji tradycyjnej i współczesnej, analizę roli (w logice) tzw. pierwszych zasad myślenia. Analizował filozoficzne implikacje i konsekwencje twierdzenia Gödla.⁷ Uważał, że „cała logika współczesna stanowi dyscyplinę filozoficzną w szerokim tego ostatniego słowa znaczeniu [...] ze względu na swój ogólny i spekulatywny (a wedle niektórych również apodyktyczny) charakter oraz stosunko-

⁴ Stanisław Kamiński, *Autobiogram i bibliografia*, 1985. Świadectwem rozlicznych zainteresowań S. Kamińskiego jest bibliografia jego prac naukowych, gdzie wśród artykułów historycznych (np. o średniowiecznym pojęciu nauki lub *Początkach indukcji matematycznej*) przeważają historyczno-systematyczne i systematyczne, poświęcone np. zagadnieniom: relacji nauk praktycznych do teoretycznych, stosunku między teorią i empirią, jedności nauki, przedmiotu filozofii matematyki, pojęcia metody i prawdy naukowej, racjonalizmu współczesnej filozofii nauki, klasyfikacji nauk i typów nauk o nauce (*Bibliografia prac naukowych S. Kamińskiego*, 1986).

⁵ Wyniki badań S. Kamińskiego nad wykorzystaniem logiki i neopozytywistycznej teorii nauki do metodologicznej charakterystyki filozofii klasycznej zawiera (napisany wspólnie z M. A. Krąpcem) tom *Z teorii i metodologii metafizyki*, 1962.

⁶ *W sprawie liczby konkludujących trybów sylogistycznych*, 1958.

⁷ *Filozoficzne implikacje i konsekwencje twierdzenia Gödla*, 1981.

wo maksymalne wykorzystanie jej rezultatów”.⁸ Zajmował się początkami indukcji matematycznej (schyłek średniowiecza i początki czasów nowożytnych), nowożytnymi dziejami teorii definicji (Thomas Hobbes, Blaise Pascal, Locke, de Condillac, Gergonne)⁹, teorią rozumowań,¹⁰ strukturą i rozwojem teorii naukowej,¹¹ metodą dedukcyjną (Pascal, Gottfried W. Leibniz, Gottlob Frege) oraz osiągnięciami logiki i filozofii nauki w Polsce.

4.

Wśród publikacji Kamińskiego szczególne miejsce – ze względu na zakres i treść – zajmuje monografia *Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk* (1992; t. 4 *Pism Wybranych*).¹² Pod względem zamierzenia i charakteru nie ma ona swego odpowiednika w polskiej, a także światowej literaturze z zakresu filozofii nauki. Z powodu swego encyklopedycznego charakteru jest istną kopalnią wiadomości z szeroko pojętych dziejów badań nad nauką.¹³ Niejeden z poruszonych tematów sam w sobie mógłby być przedmiotem osobnej monografii. Autor pisał ją niemal przez całe swe życie. W kolejnych swych trzech wydaniach zmieniana, uzupełniana i rozbudowywana jest nie tylko świadectwem akrybii i kompetencji autora, lecz rozległości zainteresowań, dociekliwości i ciągłego rozwoju intelektualnego: jeszcze nie ukazało się jedno wydanie, już autor pracował nad drugim.¹⁴ Wyjątkowość monografii w kolejnych czterech wydaniach¹⁵ polega na tym, że nie jest ona tylko zwyczajowym podręcznikiem akademickim z zakresu filozofii nauki, lecz kompendium z zakresu wiedzy o nauce formującym myślenie i zmuszającym do myślenia. Jej autor dysponował rzadką umiejętnością bezstronnego, porządkującego i podsumowującego przedstawiania poglądów. Nastawiona na encyklopedyczne zebranie, usystematyzowanie i uogólnienie dziejów pojęcia nauki oraz analityczno-syntetyczne ujęcie problemów, jak autor powiadał, ich „osadzenie” w historii, monografia jest niełatwa w odbiorze, gdyż zakłada u czytelnika sporą wiedzę z zakresu dziejów filozofii i nauki oraz kultury

⁸ *Logika współczesna a filozofia*, 1961, s. 64 i n.

⁹ *Gergonne’a teoria definicji*, 1958.

¹⁰ *O klasyfikacji rozumowań*, 1981.

¹¹ *Struktura nauk przyrodniczych*, 1960, *O rozwoju teorii empirycznej*, 1982.

¹² Po śmierci Kamińskiego, uwzględniając metodologiczne intencje Profesora oraz dla ujednolicenia nazewnictwa serii *Pism wybranych*, poprzedzono w czwartym wydaniu wcześniejszy tytuł dodatkowym *Nauka i metoda*. Nieadekwatność pierwotnego tytułu w stosunku do rozrastającej się ciągle treści dostrzegal wcześniej sam Autor, jednak licząc się z przyzwyczajeniami czytelnika, a przede wszystkim uwzględniając ówczesne trudności wydawnicze (nowy tytuł budził czujność cenzury), pozostawiał go bez zmiany.

¹³ „Tym zapotrzebowaniom na możliwie wielostronne i bezstronne wprowadzenie do problematyki metanaukowej chce wyjść naprzeciw niniejsza książka.” *Nauka i metoda* 1992, s. 8–9.

¹⁴ By się o tym przekonać, wystarczy wziąć do ręki egzemplarz, który służył autorowi Kamińskiemu do wykładu, bogaty w różnego rodzaju notatki i dopowiedzenia na marginesie oraz wycinki z prasy i periodyków naukowych, niemal podwajających jego objętość (Archiwum Katedry Metodologii Nauk KUL).

¹⁵ Nakłady odpowiednio: wyd. 1. 1961, s. 155, egz. 1000; wyd. 2. 1970, s. 323, egz. 2000; wyd. 3. 1981, s. 335, egz. 3000 (wielokrotnie później bez notyfikowania dodrukowywane).

europiejskiej. Wprowadzając wielostronnie i bezstronnie w tematykę meta-naukową, przybliżyła również rozumienie znaczenia nauki i jej miejsca w życiu i kulturze. Nie jest tylko pracą z metodologii ogólnej, gdyż zawiera rozważania z dziejów rozwoju i metodologii poszczególnych nauk. Poświęcona jest przede wszystkim dziejom różnych koncepcji nauki, ale obejmuje też historię samej nauki (poszczególnych nauk) oraz metodologiczną nad nią (nimi) refleksję.

Chociaż układ książki nie zmieniał się zasadniczo, rozrastała się jej treść: gdy pierwsze wydanie (1961) liczyło 155 strony, trzecie (1981) miało stron 335.¹⁶ Ponieważ kolejne wydanie podejmowało nowe problemy, a pomijało niektóre wcześniejsze, autor traktował je jako całość, Konstrukcja książki (5 rozdziałów) oddaje metodologiczne *credo* autora, że pełen opis i wyjaśnienie zjawiska dokonuje się (zwłaszcza w humanistyce) przez wskazanie na jego genezę (rozwój), strukturę i funkcję.¹⁷ Stąd kolejne rozdziały poświęcone dziejom pojmowania nauki, jej naturze, funkcjom i typom. Rozdział pierwszy zawiera głównie wyjaśnienia terminologiczne, m.in. podkreślenie wieloznaczności (analogiczności!) terminu *nauka*; drugi (najobszerniejszy i poniekąd centralny) przedstawia na szerokim, ogólnokulturowym tle dzieje sposobów pojmowania nauki („myśl metanaukową”), uwarunkowane zarówno ewolucją poglądów filozoficznych, jak i samej nauki; rozdział trzeci zmierza do usunięcia niejasności pojęcia nauki poprzez przybliżenie jej natury: przedmiotu (formalnego), celu, metody, struktury i dynamiki; dopełniają go szkicowe uwagi na temat roli nauki w społeczeństwie i kulturze; rozdział czwarty porusza problemy związane z różnicowaniem się nauk: tendencją do ich specjalizacji i unifikacji. Przedstawia też historyczne próby uporządkowania wielości nauk oraz własną ich typologię ze wskazaniem na podstawy integracji nauk i zasady współpracy naukowej; rozdział ostatni poświęcony jest epistemologiczno-metodologicznej charakterystyce głównych typów nauk, ze szczególnym uwzględnieniem metodologicznej osobliwości filozofii i teologii.¹⁸

5.

Rozważania nad „faktem nauki” prowadził Kamiński na kilku, niekiedy równoległych płaszczyznach: referująco-opisowej, porządkująco-wyjaśniającej, wartościująco-oceniającej, czy wręcz normatywno-projektującej,

¹⁶ Rzucające się w oczy zmiany w wydaniu drugim (1970) to rozbudowanie struktury książki z trzech do pięciu rozdziałów przez wyodrębnienie z § 3 rozdziału I, coraz bardziej centralnego, rozdziału II (*Pojmowanie nauki na przestrzeni dziejów*, s. 51–143) oraz rozbięcie rozdziału III na dwa. Wydanie trzecie przynosi dalsze poszerzenie rozdziału II (s. 45–165, przy zwiększonym formacie książki), połączenie w rozdziale III § 4 i § 5 oraz nową redakcją § 3 (*Struktura i dynamika teorii naukowej*) w rozdziale III.

¹⁷ „Zagadnienie epistemologiczne wiąże się z determinacją najbardziej wartościowego poznania, jakim jest poznanie naukowe, z uwagi na jego genezę, strukturę i dynamikę.” Zob. *Nauka i metoda*, 1992, s. 23.

¹⁸ *Nauka i metoda*, 1992, s. 9.

czemu sprzyjała (wcześniejsza) wizja nauki, jaką zawdzięczał filozofii. Swe zainteresowania nauką Kamiński określał początkowo (za Ajdukiewiczem) mianem ogólnej metodologii nauk, później, pod wpływem filozofii anglosaskiej odchodził od tego określenia na rzecz „filozofii nauki”,¹⁹ rezerwując termin metodologia nauk dla namysłu nad metodami naukowymi. Oba terminy funkcjonowały u niego w kilku znaczeniach.²⁰ W *Pojęciu nauki i klasyfikacja nauk*, w zależności od sytuacji, umieszcza ogólnie swe zainteresowania nauką w ramach metodologii nauk, teorii nauki lub filozofii nauki.²¹ Przeniknięty ideą usługowości metodologii i filozofii, zajmował się nie tylko metodologicznym (formalnym) wymiarem nauki (językiem naukowym, metodą naukową, strukturą nauki), lecz także epistemologicznym (epistemicznym) i ogólnokulturowym (doksalnym). Uprawiając szeroko doradztwo filozoficzno-metodologiczne w postaci konsultowania, a niekiedy wręcz kierowania pracami dyplomowymi z najróżniejszych (także pozafilozoficznych) obszarów badawczych, odgrywał w ramach KUL rolę człowieka-institucji w zakresie metodologii.

Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk wyrastała z przekonania autora, że w epokach przełomowych potrzebne są teoretyczne i praktyczne badania nad nauką, gdyż „jakaś ogólna teoria nauki winna poprzedzać i zamykać dociekania naukowe”.²² Jako historyk pojęcia i koncepcji nauki, dostrzegający to, co stałe (naturę nauki) w zmiennych dziejach (pojęcia) nauki, Kamiński uważał, że nie można zrozumieć sytuacji, w jakiej znalazła się współcześnie nauka i społeczeństwo, nie znając wcześniejszych etapów ich rozwoju. W monografii znajdujemy nowatorskie swego czasu rozumienie historii nauki w aspekcie historycznych przemian pojęcia nauki. Można je uważać za oryginalną, niezależną od Thomasa Kuhna, próbę paradygmatycznego, bardziej filozoficznego niż historyczno-socjologicznego, przedstawienia dziejów różnych koncepcji nauki poprzez dostrzeżenie określonych tendencji w rozwoju nauki i filozofii przy wykorzystaniu perspektywy filozoficznej i historycznej do systematycznych rozważań nad naturą poznania naukowego. Rolę kuhnowskiego paradygmatu odgrywa tu „koncepcja (pojęcie) nauki” i „tradycja naukowa”²³ podobnie do „tradycji badawczych” Larry’ego Laudana.

¹⁹ Przykładem tych przemian są tytuły wspomnianych artykułów: *Rozwój logiki i metodologii nauk w Polsce po II wojnie światowej* (1976) oraz *Filozofia nauki w Polsce w latach 1973–1982* (1984, por. przypis 5).

²⁰ Terminologiczne dylematy Kamińskiego oddają pluralizm podejść współczesnej filozofii nauki, swobodnie przekraczającej granice różnych dyscyplin.

²¹ *Nauka i metoda*, 1992, s. 5.

²² „Stanowi próbę przedstawienia niezbędnych informacji na temat wieloznaczności terminu nauka, natury poznania naukowego i jego podstawowych typów oraz roli nauki w społeczeństwie i kulturze. Preferuje się zagadnienia logiczne, historyczne i filozoficzne tudzież bardziej zasygnalizowanie problematyki niż jej określone rozwiązanie.” W: *Nauka i metoda*, 1992, s. 7, 9.

²³ Terminami: pojęcie nauki, koncepcja nauki a nawet teoria nauki S. Kamiński posługuje się dość swobodnie a niekiedy zamiennie.

Monografia *Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk* odegrała ważną rolę w dydaktycznym i naukowym życiu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, uzupełniając obrosły legendą wykład kursoryczny z *Ogólnej metodologii nauki* (w wymiarze 60 godzin w skali roku), prowadzony przez ponad trzydzieści lat dla wszystkich wydziałów KUL. Obejmował zagadnienia ogólnologiczne (semiotykę, teorię definicji i rozumowań, erystykę), teorię metod naukowych (metodologię nauki w wąskim sensie), poświęconą metodzie dedukcyjnej, indukcyjnej, statystycznej i historycznej oraz teorię nauki (pokrywającą się tematycznie w znacznych partiach z treścią monografii). Uszczegółowiony wykład monograficzny, *Wybrane zagadnienia z ogólnej metodologii nauk*, podejmował co roku inne zagadnienia metodologiczne. Dla większości pracowników naukowych Uniwersytetu monografia była podstawowym źródłem informacji o sposobach rozumienia i uprawiania nauki, kształtując ich myślenie od strony metodologicznej, znajdujące potem swój wyraz w ich działalności dydaktycznej i naukowej.²⁴ Książka i wykład, wsparty 60 godzinami ćwiczeń, formowały przez lata sposób metodologicznego myślenia kolejnych roczników studentów wszystkich wydziałów KUL, którzy, o dziwo, potrafili opanować kilkaset nazwisk uczonych i filozofów. W Polsce po książkę sięgało wielu, nie zawsze się do tego przyznając.²⁵ Przykład czasów intelektualnego zniewolenia, kiedy „nie wypadało” oficjalnie korzystać z pracy księdza nawet, kiedy był profesorem.

6.

W obszarze filozofii nauki (teorii nauki), mniej logiki nauki oraz socjologii nauki i psychologii nauki, Kamińskiego interesowały głównie dzieje różnych ujęć nauki na tle ogólnych przemian polityczno-społecznych i kulturowych. *Characteristicum* bowiem publikacji Kamińskiego (i ogólnie prac pisanych w lubelskim środowisku filozoficznym) jest osobliwy historyzm²⁶ i podejście historyzujące: poszukiwania w dziejach ilustracji, inspiracji i kontekstu rozumienia dla własnych problemów, a częściowo nawet potwierdzenia przez autorytet tradycji słuszności własnych rozwiązań oraz dostrzegania kierunku ich dalszego rozwoju. Badając dzieje sposobów pojmowania poznania naukowego, Kamiński dostrzega, że mimo istnienia różniących się między sobą istotnie pojęć nauki, zachowała się ich identyczność genetyczna, czyli więź między kolejnymi koncepcjami, oraz identyczność funkcjonalna, czyli stałość roli, jaką pełniły w kulturze. Wprawdzie dzieje nauki nie

²⁴ Refleksji metodologicznej w środowisku naukowym KUL-u poświęcono numer 2 Zeszytów Naukowych KUL, 19, 1976.

²⁵ Monografii Kamińskiego i nazwiska nie odnotowuje np. *Filozofia a nauka. Zarys encyklopedyczny*, Ossolineum, Wrocław 1987. Książka miała natomiast kilka recenzji, m.in. Tadeusz Pszczołowski, który w korespondencji prywatnej zwracał uwagę na fakt, że żaden polski podręcznik z zakresu metodologii nie miał czterech wydań.

²⁶ Do Kamińskiego odnosi się jego charakterystyka sposobu podejścia Arystotelesa: „formułował problem i akceptował jego rozwiązanie w dyskusji z dotychczasowymi poglądami, szukając ich wypośrodkowania (tzw. doksograficzna indukcja)”. *Nauka i metoda*, 1992, s. 60.

pozwalają na jednoznaczne stwierdzenie postępu poznawczego, ujawniają jednak nie tylko stopniowy rozwój wiedzy naukowej, lecz istnienie czterech, gwałtownych i zasadniczych przemian oraz czterech wielkich koncepcji nauki — klasycznej, nowożytnej, pozytywistycznej i popperowskiej — związane z postaciami Arystotelesa, Galileusza, Auguste’a Comte’a i Karla Poppera.²⁷ Kamiński nie nazywa ich rewolucjami naukowymi ani paradygmatami, gdyż dostrzega zasadniczą ciągłość między koncepcjami, a nie, jak w przypadku Kuhna, niewspółmierne tradycje. „Nauka miała zawsze metodycznie ujmować pojęciowo i wyjaśniać racjonalnie to, co dane w doświadczeniu, oraz scalać w systematyczną i pogłębioną wizję rzeczywistości poszczególne ujęcia poznawcze, aby jakoś służyły człowiekowi.”²⁸ Niezmienny pozostaje też najgłębszy sens podstawowych pytań, organizujących wysiłek poznawczy nauki.

7.

Pierwsza, klasyczna koncepcja unitarnej wiedzy filozoficzno-naukowej, dążąca do hierarchicznego ujęcia istot rzeczy, ukształtowała się w starożytności głównie za sprawą Arystotelesa jako apodyktyczna teoria intuicyjno-dedukcyjna (genetyczny empiryzm oraz metodologiczny intelektualizm i racjonalizm). W XVII wieku (Galileusz, Newton), wskutek emancypacji nauk empirycznych i postępów matematyki, „doszło do utworzenia pojęcia wiedzy jako teorii dedukcyjnej, ale opartej na wynikach analizy ilościowej świata (aby można było stosować matematykę) oraz testowanej empirycznie. Zachowała jednak dalej kwalifikację prawdy i nieobalalności, gdyż umysł ludzki dzięki swej intuicji intelektualnej [...] jakby narzucał teorię światu”.²⁹ Trzecia koncepcja wiedzy naukowej narodziła się w kontekście pozytywizmu (Comte). Nauka miała wyłącznie dotyczyć zdarzeń ujętych w doświadczeniu zewnętrznym, zmierzając do uchwycenia ich prawidłowości, uzyskiwanych indukcyjnie i weryfikowanych empirycznie. Nie miała podejmować pytań typu „dlaczego?”, uważając je za *stricte* metafizyczne, lecz ograniczać się do odpowiedzi na pytanie „jak?” Wartościowa jest ta wiedza, która przyczynia się do ułatwienia życia i zaspokojenia elementarnych potrzeb człowieka. Czwarta koncepcja nauki powstała głównie dzięki Popperowi. Punktem wyjścia nauki „nie są mechanicznie nagromadzone i dogmatycznie przyjęte obserwacje, lecz twórczo ujęta problematyka, która rodzi się na gruncie całej dotychczasowej wiedzy (nie ma dychotomii zdań obserwacyjnych i teoretycznych). Zadaniem zaś nauki jest śmiało wysuwanie możliwie najogólniejszych hipotez wyjaśniających, które oparłyby się krytyce, a zwłaszcza rzetelnym próbom falsyfikacji na podstawie dotychczasowych doświadczeń. Cała

²⁷ Nie wszyscy filozofowie nauki dostrzegają tak centralną pozycję Poppera w kształtowaniu współczesnej koncepcji nauki.

²⁸ *Nauka i metoda*, 1992, s. 179–180.

²⁹ *Ibidem*, s. 180–181.

wiedza ma charakter fallibilny, a prawdziwość nie jest kryterium naukowości. Aktualna nauka jest jedną z możliwych teorii w drodze do doskonalszego wyjaśnienia”³⁰. Jako kolejne koncepcje należałoby wymienić relatywizujący historycyzm filozofii nauki, wywołany publikacjami Kuhna, opowiadający się za subiektywizacją i relatywizacją prawdy oraz konstruktywizm (konstrukcjonizm) społeczny (Michel Foucault, Bruno Latour), dla którego nie istnieje obiektywnie dana rzeczywistość, gdyż postrzeganie świata i wszystkie kategorie pojęciowe są uwarunkowane subiektywnie i historycznie zmienne.

8.

Kamiński uważał siebie za spadkobiercę dwu tradycji filozoficzno-metodologicznych: filozofii klasycznej (arystotelesowsko-tomistycznej) oraz analitycznej, zarówno w wydaniu scholastyki, jak i szkoły lwowsko-warszawskiej. Pierwszej zawdzięczał wszechstronność i głębię swych zainteresowań oraz sposób filozofowania nastawiony na poszukiwanie istoty rzeczy, drugiej – podejście analityczne oraz ogólniej, kulturę metodologiczną. Cenił wykształcenie ogólnohumanistyczne, do którego zaliczał również posiadanie określonej wiedzy o nauce. Nawiązując do ideału filozofowania szkoły lwowsko-warszawskiej, podkreślał potrzebę refleksji metodologicznej i konieczną obecność logiki w każdym typie pracy naukowej, zwłaszcza w takich czynnościach wiedzytwórczych jak stawianie pytań, definiowanie, odróżnianie, logiczne porządkowanie, rozumowanie czy dyskusowanie, gdyż służą zapewnieniu intersubiektywnej sensowności i sprawdzalności twierdzeń naukowych. W stosunku do metafizyki przeszedł w swym rozwoju filozoficzno-metodologicznym trzy etapy: od postawy niemetafizycznej, zauroczonych możliwościami współczesnej logiki,³¹ poprzez prometafizyczną i metodologiczno-filozoficzną, po postawę wyraźnie filozoficzną i mądrościową. Najpierw akceptował dość wiernie teorię nauki logicznego (lub – jak go także nazywał – logicznego) empiryzmu, modyfikowaną popperyzmem, z biegiem czasu (dla uniknięcia sceptycyzmu) wzmocnioną intelektualizmem: poglądem o istnieniu intelektu (*intellectus primorum principiorum*), trzeciej, obok dyskursywnego rozumu i zmysłów, intuicyjnej (i racjonalnej) władzy poznawczej. Zauważając, że pewne ujęcia współczesnej filozofii nauki pojawiły się już w XIX w., cenił też poglądy metodologiczne Henri Poincarégo i Pierre Duhema.

Charakterystycznym rysem metodologii Kamińskiego, pogłębiającym się z czasem, było zainteresowanie tym, co nauki łączy, a nie, co je dzieli. Podobnie jak Arystoteles był przekonany o swoistej jedności wszystkich nauk. Chciał zaradzić postępującej specjalizacji nauk oraz wywołanej nią poznawczej dezintegracji nauk i rysowanego przez nie obrazu świata przez

³⁰ Ibidem, s. 181.

³¹ Zarówno w swych wykładach, jak i w publikacjach Kamiński poświęcał wiele uwagi naukom formalnym, zwłaszcza matematyce.

podkreślanie jedności całej wiedzy naukowej przy równoczesnym uznaniu pluralizmu oraz metodologicznej autonomii poszczególnych dyscyplin naukowych³². Odrzucał z jednej strony neopozytywistyczny program „ujednoliczonej nauki” (*Einheitswissenschaft*) w postaci jedności metody naukowej i języka naukowego, z drugiej zwracał uwagę na czynniki unifikujące naukę „poza samą nauką albo w niej”. Dostrzegając pluralizm nauk i celów, przestrzegał przed izolacjonizmem w nauce. Ceniąc zabiegi unifikujące i dyscypliny integrujące³³, widział sens systematyzujących badań metodologicznych między innymi w ich funkcji jednoczącej i porządkującej³⁴. Jako umysłowość encyklopedyczna i erudycyjno-historyczna, starał się uwzględniać możliwie każdy z wielu możliwych aspektów („wątków”) poruszanych problemów. Był nastawiony na harmonizowanie i wypośrodkowywanie stanowisk oraz ich klasyfikowanie i systematyzowanie. Zauroczony „faktem nauki”, interesował się nauką wielostronnie, zarówno jako szczególnego rodzaju poznaniem (jego rezultatem w postaci wiedzy naukowej), jak i ważnym dla ludzkiego istnienia wydarzeniem kulturowym. Notował skrupulatnie wszystko, co bezpośrednio i pośrednio wiązało się z nauką i jej pojęciem³⁵. Interesował się wszechstronnie nie tylko historycznymi przemianami pojęcia nauki, lecz dziejami koncepcji na jej temat z ambicją zarejestrowania wszystkich ważniejszych zdarzeń i etapów z dziejów pojęcia nauki. Odnotowywał każdego ważniejszego autora, poglądy, stanowisko, kierunek, szkołę i zmianę w ramach danego podejścia. Stąd w jego tekstach tyle informacji o różnych kierunkach filozoficznych i metodologicznych (charakterystyczne „izmy”), wraz z szczegółowymi niekiedy uwagami z zakresu dziejów samych poszczególnych nauk: daty, nazwiska naukowców, wynalazki, odkrycia, teorie... W miarę pojawiania się nowych autorów, kierunków i opracowań, starał się te dane umiejętnie wykorzystać, rozbudowując i pogłębiając wcześniejsze teksty i analizy. Erudycyjne i filozoficzno-rozumiejące podejście S. Kamińskiego było również widoczne w jego monograficznych wykładach uniwersyteckich z teorii nauki (nauk formalnych, przyrodniczych, społecznych i humanistycznych), przeplatanych bogato uwagami historycznymi.

³² Por. *Nauka i metoda* (1992) zwłaszcza IV § 4, s. 275–284; także S. Kamiński, *O podstawach unifikacji nauk*, 1972.

³³ „Specjalizacja nie jest jednak cnotą, lecz złem koniecznym [...]. W refleksji nad poznaniem dochodzi się też bez trudu do wykrycia naturalnej tendencji unifikacyjnej w zdobywaniu wiedzy.” *Nauka i metoda*, 1992, s. 275.

³⁴ Typologii (klasyfikacji) nauk oraz pokazaniu ich metodologicznej swoistości, jak również podstawowej jedności, poświęcone są rozdziały IV i V *Nauki i metody*.

³⁵ Szczególnie chętnie odnotowywał Kamiński *polonica*, ślady polskości w dziejach nauki. Z zachowanych notatek widać, że do nowego wydania miały wejść szczegółowe informacje o nauce polskiej i polskich uczonych w XX wieku; por. S. Kamiński, *Filozofia nauki w Polsce w latach 1973–1982*, 1984), który jest kontynuacją artykułu *Rozwój logiki i metodologii nauk w Polsce po II wojnie światowej*, 1976.

9.

Poznawczo i metodologicznie postawa S. Kamińskiego była pluralistyczna i koncyliacyjna. Podejmował rozliczne próby metodologicznej charakterystyki różnych dyscyplin naukowych poprzez ustalenie ich statusu metodologicznego, tj. wskazanie ich przedmiotu formalnego (aspektu badawczego), stawianych pytań (problemów), celu (zadań), metody badania i języka (aparatury pojęciowej). Odróżniał — obok wiedzy potocznej, leżącej u podstaw każdego innego typu wiedzy — wiedzę naukową, filozoficzną i teologiczną, niesprowadzalne do siebie, bo o własnych pytaniach, odmiennych celach i metodach. Ich zwieńczeniem jest wiedza mądrościowa, możliwa dzięki istnieniu odrębnej, rozumiejącej władzy poznawczej w postaci intelektu (obok zmysłów i dyskursywnego rozumu). Nie stawia granic ludzkim zainteresowaniom poznawczym. Przejawem otwartości Kamińskiego i dyrektywy wszechstronnego badania zjawisk w aspekcie ich genezy, struktury i funkcji jest akceptacja różnorodności i wielości ludzkich postaw wobec świata, mnogość przedmiotów nauki i metod ich badania, i w rezultacie słusznej wielości różnych typów wiedzy. Życzliwy wobec idei interdyscyplinarności, dostrzegał rozliczne, wzajemne (heurystyczne i systematyczne) powiązania między nauką i filozofią. Chociaż domagał się respektowania metodologicznej autonomii poszczególnych dyscyplin naukowych, nie był demarkacjonistą skrajnym, bo „granica nawet między przeciwstawnymi w zasadzie typami wiedzy może nie być ostra”³⁶). Przestrzegał przed „krzewieniem izolacjonizmu” w nauce³⁷, podkreślał potrzebę „atmosfery intelektualnych kontaktów osobistych oraz faktycznego współdziałania”³⁸, domagał się „współpracy nauk i filozofii (zwłaszcza klasycznej)”³⁹. Badając, jak dzieje pojęcia nauki splatały się z dziejami filozofii, pokazywał, jak zmieniające się koncepcje filozofii wywierały wpływ na rozumienie i pojęcie nauki. Pluralistyczne stanowisko S. Kamińskiego pociąga za sobą odrzucenie zawężającego poznanie scjentyzmu, dla którego nauka stanowi wyłączny „wzór i miarę doskonałości każdej innej wiedzy tak pod względem teoretycznym, jak i praktycznym” (s. 28). Współczesnej filozofii nauki zarzuca ciasny racjonalizm, gdy nie dostrzega „istotnego pluralizmu wiedzy racjonalnej, traktując jako epistemologiczno-metodologicznie wartościowe jedynie poznanie typu naukowego”⁴⁰. Podobnie do Arystotelesa, domagającego się dopasowania stopnia ścisłości do natury badanego przedmiotu, Kamiński sprzeciwia się przykładaniu tej samej miary metodologicznej do każdego typu wiedzy, gdyż „wymóg by wszystkie sprawdziany naukowości były w jednakowym stopniu przestrzegane, nie pozwala na rozwój koncepcji nauki i jej samej”⁴¹. Wyrazem plurali-

³⁶ *Nauka i metoda*, 1992, s. 321.

³⁷ *Ibidem*, s. 284.

³⁸ *Ibidem*, s. 282.

³⁹ *Nauka i filozofia a mądrość*, 1983, s. 24.

⁴⁰ *O metodzie filozofii klasycznej*, 1986, s. 10.

⁴¹ *Nauka i metoda*, 1992, s. 184.

stycznej postawy Kamińskiego jest jego ontologiczny i metodologiczny antynaturalizm przez przyjęcie tezy o metodologicznej odrębności nauk humanistycznych od przyrodniczych ze względu na przedmiot różny od przedmiotu nauk przyrodniczych. Ponieważ zajmują się ontycznie wyróżnionym przedmiotem, jakim jest byt ludzki i jego wytwory, są bliższe poznaniu filozoficznemu i nie mogą spełniać warunków naukowości nauk przyrodniczych.⁴²

10.

Uznając wybór terminów: ogólna metodologia nauki, teoria nauki lub filozofia nauki na określenie badań nad nauką za sprawę „zwyczaju narodowego, a nawet konwencji”, Kamiński podkreślał konieczność uwzględniania przy badaniu natury nauki wszystkich jej aspektów: logiczno-metodologicznego, humanistycznego i filozoficznego. Tylko bowiem podejście pluralistyczne przez uwzględnienie wielu, różnych typów badań nad nauką, pozwala na zrozumienie znaczenia i miejsca nauki w kulturze⁴³ oraz uzasadnienie jej poznawczych roszczeń. Refleksja metodologiczna służy równocześnie unifikacji specjalistycznych dyscyplin naukowych⁴⁴ oraz współpracy między naukowcami przez podkreślenie praktycznej ważności świadomości metodologicznej w poszczególnych naukach,⁴⁵ zwłaszcza w filozofii, dla której bywa ona często jedynym narzędziem samokontroli.⁴⁶ Obfitość piśmiennictwa metanaukowego sprawia, że niełatwo je nawet zidentyfikować, nie mówiąc, przestudiować, aby urobić sobie ogólny przynajmniej pogląd na to, co dzieje się w pewnej dziedzinie wiedzy. Stąd przydatność różnych syntetycznych wprowadzeń, informujących encyklopedycznie o problematyce metanaukowej i służąc jako pomoc w dydaktyce naukowej.

„Wszak dąży się, aby ważniejsze stało się – od dostarczania informacji naukowych – kształcenie zreflektowanej postawy naukowej oraz dyspozycji umysłowych, które sprzyjałyby: sprawnemu posługiwaniu się warsztatem naukowym, chęci i umiejętności samokształcenia, zdolności do intelektualnego

⁴² Wśród obiektywnych przyczyn teoretycznego niedorozwoju koncepcji humanistyki Kamiński wymienia złożoność i zawilość spraw ludzkich oraz brak powszechnie przyjętej koncepcji natury człowieka. *Ibidem*, s. 180.

⁴³ Chodzi także m.in. o zrozumienie dość powszechnej postawy „scjentyistyczno-technicystycznej” i „kultu ekspertów”. „Dlatego właśnie jawi się potrzeba adekwatnego poznania natury nauki, jej funkcjonowania w społeczeństwie i kulturze oraz zasad jej rozwoju i zaplanowanej optymalizacji.” *Ibidem*, s. 5.

⁴⁴ S. Kamiński, *O podstawach unifikacji nauk*, 1972, s. 107–119. Główna jednak rola przypada podejściu filozoficznemu (epistemologicznemu).

⁴⁵ „Rozważania nad nauką stale towarzyszyły badaniom naukowym. [...] Gdy w rekonstrukcji zasad badania naukowego zwrócono uwagę również na rozwój teorii naukowych (Th. S. Kuhn), jeszcze bardziej uwyraźniło się wzajemne oddziaływanie ogólnych dyscyplin metanaukowych i nauki. [...] Nauka jest poznaniem, które samo siebie tworzy. Powinna zatem wiedzieć, w jaki sposób i dlaczego tak, a nie inaczej się tworzy, i świadomie organizować się, mając na względzie własny rozwój.” *Zob. Nauka i metoda*, 1992, s. 7–8.

⁴⁶ W ten sposób metodologia nauki znajduje się na usługach samej filozofii: badania nad naturą poznania naukowego służyły Kamińskiemu do ustalania natury poznania filozoficznego.

dialogu interdyscyplinarnego tudzież łączenia dążności do jedności nauki i jednocześnie postępującej spontanicznie specjalizacji.”⁴⁷

W punkcie wyjścia Kamińskiego zainteresowania nauką znajduje się fundamentalistyczne pojmowanie filozofii jako dyscypliny „kładącej podstawy”, tutaj pod poznanie naukowe.⁴⁸ Uprawiając rodzaj filozofii metody (naukowej), wśród głównych jej zadań umieszczał badanie (zwykle niewyarktykułowanych) założeń filozoficznych i metodologicznych, na których „opiera się” nauka oraz krytykę prób ideologicznego nadużywania do celów nienaukowych. W poszukiwaniu założeń filozoficznych u podstaw poznania naukowego widzieć można źródła normatywizmu metodologii Kamińskiego. Jej przejawem są charakterystyczne zwroty, że coś „winno być” lub „ma być” w nauce. Zauważa, że rozłam między nauką i filozofią, jaki się dokonał od XVIII w. w kulturze europejskiej, sprawił, że uczonym wydawało się, że mogą się obyć bez refleksji metodologicznej, epistemologicznej i ontologicznej. Sytuacja zmieniła się zasadniczo, kiedy zdobywanie wiedzy naukowej stało się zajęciem skomplikowanym i zespołowym, związanym z całą aktywnością człowieka oraz o zasadniczym wpływie na wszystkie dziedziny życia społecznego. Podobnie jak Arystoteles Kamiński był przekonany, że zanim nauka postawi pierwsze kroki, winna sama stać się przedmiotem analizy filozoficznej.

„Jakaś ogólna teoria nauki winna poprzedzać i zamykać dociekania naukowe. Zwłaszcza w okresie gwałtownego rozwoju nauki ujawnia się ścisły jej związek z poziomem świadomości metodologicznej i filozoficznej uczonych [...] za każdą wielką teorią naukową stoi jakaś filozofia, zwykle nie uświadamia sobie przez jej twórcę. Sami uczeni bowiem są na ogół dalecy od tworzenia ogólnej teorii nauki, ale nie da się zaprzeczyć, iż w zdobywaniu nowej wiedzy o świecie służy im ogromną pomocą właśnie rozumienie natury określonego poznania naukowego, jego pozycji wśród innych rodzajów wiedzy i działań ludzkich oraz świadomość wartości dróg i środków naukotwórczych (A. Eddington).”⁴⁹

11.

Porządkując nauki o nauce według ich aspektu ontycznego i metody badania, Kamiński uzyskuje zasadniczą dla siebie typologię⁵⁰ przez wyróżnienie trzech typów nauk o nauce: humanistycznych (historia, socjologia, psychologia, ekonomia i polityka nauki), filozoficznych (ontologia⁵¹, epistemo-

⁴⁷ *Nauka i metoda*, 1992, s. 8–9.

⁴⁸ Por. A. Bronk, *Antyfundamentalizm filozofii hermeneutycznej i fundamentalizm filozofii klasycznej*, *Roczniki Filozoficzne*, 36, nr 1, 1988, s. 159–183.

⁴⁹ *Nauka i metoda*, 1992, s. 7.

⁵⁰ Jest to jedna z kilku typologii nauk o nauce Kamińskiego. Żadna z nich nie zapewnia rozłączności, „bo punkt widzenia badań przedsiębranych w stosunku do nauki nie bywa w wielu dyscyplinach jednolity i konsekwentny, a nadto częste są badania interdyscyplinarne” (*Nauka i metoda*, 1992, s. 35).

⁵¹ Chodzi o „problem ontycznego statusu” desygnatów nazwy *nauka*, a zwłaszcza „odpowiedzi na pytanie, jaką rzeczywistością jest nauka”. W: *Nauka i metoda*, 1992, s. 29.

logia, wąsko pojęta filozofia nauki i filozofia kultury) oraz formalnych (logika języka naukowego, logika formalna, teoria rozumowań stosowanych w nauce i metodologia nauki)⁵². *Metodologia nauki*⁵³ może być rozumiana wąsko — klasycznie poniekąd⁵⁴ i częściowo neopozytywistycznie w sensie logicznej teorii nauki — jako teoria metod naukowych, posługująca się „głównie metodą logicznej analizy i rekonstrukcji czynności badawczych oraz ich kodyfikacji”. Zmierza „do konstrukcji ogólnych modeli optymalnego (racjonalnego i sprawnego) postępowania naukowego oraz ich uzasadnienia ze względu na cel, jaki stawia sobie nauka. W przypadku języka naukowego jej zadaniem jest ujawnianie wieloznaczności terminów, by tak zapewnić możliwie bezstronną ocenę poznawczej wartości tez naukowych. Jest dyscypliną „opisową, wyjaśniającą (filozoficznie) i praktyczną, bo usprawiedliwia ostatecznie naukowe metody rekonstruowane lub projektowane”.⁵⁵ Przy szerokim rozumieniu metodologia nauk jest całościową (filozoficzną, logiczną, humanistyczną) teorią nauki, zainteresowanej całościowo faktem nauki.⁵⁶ Metodologia nauki jest również nauką historyczną: „Metodolog nauki nie może się ograniczyć tylko do rekonstrukcji logicznej (racjonalnej) postępowania badawczego [...], bo nie mógłby rozwiązać problemu rozwoju (doskonalenia) nauki. Nie ma ponadhistorycznego kryterium oceny poznania naukowego”.⁵⁷ Podejście Kamińskiego do nauki jest w znacznych partiach humanistyczne, gdyż chociaż zajmował się formalną stroną nauki (np. strukturą teorii naukowej⁵⁸), ale nie uprawiał metodologii nauki (w sensie własnej, wąskiej definicji) jako formalnej nauki o nauce (logicznej rekonstrukcji nauki). Podobnie, chociaż zmierzał, zgodnie z postawą klasyczną (ale także neopozytywistyczną), do normatywnej teorii nauki w postaci „formalnej teorii racjonalnego postępowania naukowego”, przyznawał, że realizację takiego celu przekreśla „brak adekwatnych kryteriów tej racjonalności” i stąd „ponadhistorycznego kryterium oceny poznania naukowego”.⁵⁹

⁵² „Dlatego poznanie naukowe staje się coraz częściej przedmiotem nowego poznania naukowego. W rezultacie rodzą się nauki o nauce. Nadaje się im rozmaite nazwy: *metanauka* (w szerokim sensie), *epistemologia*, *teoria nauk* (*logiczna teoria nauki*, *teoria poznania naukowego*), *metodologia nauk*, *filozofia nauki*, *scjentologia* (W. Schingnitz), *naukoznawstwo*, *wiedza o nauce* (B. Gawecki), *matezjologia* (Ampère), *zetetyka* (J. T. Tykociner), *epistemologia pragmatyczna*, *logika wiedzy* (R. Carnap). Terminy te ani nie są powszechnie jednakowo rozumiane, ani nie obejmują ogromnej różnorodności dyscyplin, które obecnie zajmują się nauką w określonych jej aspektach” (*Nauka i metoda*, 1992, s. 33).

⁵³ Nie zawsze konsekwentnie Kamiński odróżniał „metodologię nauki” (niekiedy używał też terminu ogólna metodologia nauki), badającą to, co wspólne wielu naukom, od „metodologii nauk” (szczegółowej metodologii nauk), zajmującej się osobliwościami poszczególnych nauk. To przemienne użycie terminów metodologia nauk i metodologia nauki obecne jest np. w artykule *Metodologia nauk. Współczesne problemy i tendencje*, 1976.

⁵⁴ Tradycyjnie metodologię nauki umieszcza się zwykle — obok logiki formalnej i logiki języka — w szeroko pojętej logice.

⁵⁵ *Nauka i metoda*, 1992, s. 44.

⁵⁶ Przy takim właśnie najszerszym ujęciu *Nauka i metoda* jest książką z metodologii nauki.

⁵⁷ *Nauka i metoda*, 1992, s. 44. Por. *O rozwoju teorii empirycznej* 1982.

⁵⁸ *Struktura nauk przyrodniczych*, 1960.

⁵⁹ *Nauka i metoda*, 1992, s. 44.

Kamiński wyróżniał trzy — dwa metaprzekmiotowe i jedno przedmiotowe — znaczenia terminu *filozofia nauki*⁶⁰: 1) najszersze (anglosaskie i poniekąd scjentystyczne⁶¹), przy którym filozofia nauki mieści się „na pograniczu uprawiania filozofii i nauk szczegółowych. Należy zarazem do filozofii, logiki i metanauk, a może mieć charakter ściśle filozoficzny (np. epistemologiczny), bardziej humanistyczno-praktyczny (np. naukoznawstwo) albo głównie formalny (np. czysto logiczna teoria nauki)”.⁶² Obejmuje ogólną metodologię nauk i semiotykę logiczną, metodologię nauk przyrodniczych i filozofię przyrody oraz metodologię humanistyki i metodologię filozofii; 2) węższe i w pewnym sensie właściwe (klasyczne), gdy „nazwa *filozofia nauki* oznacza teorię nauki jako bytu, teorię poznania naukowego (źródeł, granic i jego wartości) oraz ostatecznościowo wyjaśniającą teorię nauki jako dziedziny kultury (zwłaszcza pozycji nauki w kulturze oraz jej roli we współczesnym świecie)”; 3) przedmiotowe, gdy filozofia nauki „analizuje, czym jest materia, struktura, funkcjonalizm, cel, determinizm itp.”⁶³ Główną rolę w uprawianiu filozofii nauki jako odrębnej (autonomicznej) dyscypliny o ontycznych i epistemologicznych podstawach nauki,⁶⁴ przypisuje Kamiński podejściu filozoficznemu. Zależy mu na dyscyplinie, której celem byłoby zrozumienie różnych koncepcji nauki przez ich „prześwietlenie” od strony filozofii klasycznej, będącej stałym punktem odniesienia. Filozofia nauki ma być na pierwszym miejscu (uhistorycznioną) epistemologią:⁶⁵ badaniem poznawczej wartości nauki w ogóle przez aplikację zasad teoriopoznawczych do poznania naukowego celem ustalenia jego źródeł, założeń, kryteriów ważności, założeń, możliwości i granic. Chociaż metodolog jako metodolog nie zna merytorycznych odpowiedzi na pytania stawiane przez naukowców i filozofów, uzbrojony w narzędzia, których dostarcza mu rozwój logiki i metodologii, ma możliwość przebadania i ujawnienia założeń, leżących u podstaw rozwiązań pewnego problemu, oraz oceny logicznej i metodologicznej wartości proponowanych tez oraz formalnej poprawności ich uzasadnień. Podobnie jak Kuhn, Kamińskiego interesują reguły – ale nie tylko histo-

⁶⁰ Tak jak w przypadku metodologii nauki Kamiński przestrzega przed mieszaniem (ogólnej) filozofii nauki, która „bada to, co jest naukom wspólne”, z (szeregową) filozofią nauk, badającą „to, co osobliwe dla poszczególnych typów nauk” (*Nauka i metoda*, 1992, s. 40); por. S. Kamiński, *Filozofia nauki*, 1989.

⁶¹ „Często, szczególnie u filozofów scjentystycznych, filozofią nauki nazywa się logiczną i epistemologiczną teorię nauk empirycznych. Analizuje ona dogłębnie język, metody, strukturę i dynamikę nauki. Utożsamia się więc filozofię nauki po prostu z nienormatywną metodologią nauki i teorią naukowego poznania.” *Nauka i metoda*, 1992, s. 40.

⁶² *Filozofia nauki w Polsce w latach 1973–1982*, 1982, s. 241.

⁶³ *Nauka i metoda*, 1992, s. 40–41.

⁶⁴ „Poznanie naukowe, właśnie odnosząc sukcesy teoretyczne i praktyczne, rodzi pytania filozoficzne o swoją prawdziwość i adekwatność w stosunku nie tylko do przyrody, lecz także do człowieka i całej kultury [...] Dla rozwikłania wszystkich tych zagadnień nieodzowna staje się dyscyplina filozoficzna osobna i autonomiczna, która miałaby charakter metanaukowy i zarazem nie suponowałaby mocnych założeń.” *Ibidem*, s. 6, 23.

⁶⁵ „Wydaje się, iż określenie natury nauki mieści się przede wszystkim na terenie epistemologii.” *Ibidem*, s. 183.

ryczne lub psychosocjologiczne, lecz epistemologiczne i logiczne — powstania, rozwoju i zaniku różnych koncepcji nauki, przejścia i powiązania między nimi, mechanizmy (przyczyny) ich przemian i to, co w nich absolutnie lub względnie stałe. Fakty z dziejów nauki (co? kto? kiedy zrobił? odkrył? itp.) oraz pojęcia nauki są interesujące o tyle, o ile służą zrozumieniu (ostatecznościowemu wyjaśnieniu) natury poznania naukowego.⁶⁶ Tak więc celem filozofii nauki jest rozumiejące dostrzeżenie podobieństw, uogólnienie i usystematyzowanie prawidłowości w rozwoju zjawisk naukowych, wykraczające poza ich faktograficzne zarejestrowanie.⁶⁷ Ma być ufundowana nie tylko na epistemologii i ontologii, lecz zakładać określoną aksjologię. „Kto uznaje zasadę, że nie ma logicznego przejścia od »jest« do »powinien«, musi przyjąć w zewnętrznej bazie określonej metodologii nauki obok odpowiedniej teorii poznania i bytu określoną aksjologię. Ta ostatnia może nie mieć autonomicznej hierarchii wartości, a tylko hierarchię powstałą z traktowania w odpowiednim aspekcie porządku bytowego. Niemniej jednak określona hierarchia wartości również ingeruje w uprawomocnieniu takiej a nie innej teorii empirycznej. Wypada przeto przyjąć, że niewspółmierne metodologiczno-epistemologiczne teorie naukowe mogą korespondować ze sobą na poziomie ontologiczno-aksjologicznym.”⁶⁸

12.

Kamiński uznawał zasadną obecność w ich własnych granicach wielu różnych koncepcji filozofii. Przedmiotem jego rozlicznych prób metodologicznej charakterystyki poszczególnych dziedzin filozofii były metafizyka ogólna (teoria bytu), etyka, filozofia dziejów, filozofia matematyki, filozofia religii, czy teologia. Sam opowiadał się za filozofowaniem w tradycji arystotelesowsko-tomistycznej, nazywając ją ogólnie — zgodnie z uzusem w Lubelskiej Szkole Filozofii Klasycznej — filozofią klasyczną. Jej swoistość widział w ogólnym i koniecznościowym charakterze wiedzy filozoficznej oraz metodologicznej niezależności (autonomiczności) od nauk empirycznych, religii i teologii.⁶⁹ Był zwolennikiem maksymalizmu gnozeologicznego i realizmu poznawczego, ostatecznościowego wyjaśniania i nieobalalności podstawowych tez filozoficznych oraz tezy o metodologicznej autonomii poznania

⁶⁶ Kamiński, o czym świadczy § 4 rozdziału III *Nauki i metody*, nie tylko liczy się ze społeczno-kulturowymi uwarunkowaniami nauki, lecz wyraźnie (już w pierwszym wydaniu) stwierdza, że rozpatrywanie nauki „w ścisłym powiązaniu z innymi dziedzinami kultury i techniką” jest bardziej uzasadnione od badania autonomicznego rozwoju i różnych koncepcji nauki (s. 83).

⁶⁷ Kamiński korzysta tu ze znanej, sokratejskiej (maieutycznej) metody dochodzenia do definicji pewnego zjawiska przez „przyglądanie się” podpadającym pod nie poszczególnym przypadkom.

⁶⁸ *O rozwoju teorii empirycznej*, 1982, s. 139.

⁶⁹ „Dla rozwikłania wszystkich tych zagadnień nieodzowna staje się filozofia autonomiczna, która miałaby charakter metanaukowy i zarazem nie suponowałaby mocnych założeń.” Zob. *Nauka i metoda*, 1992, s. 6.

filozoficznego w stosunku do innych typów wiedzy.⁷⁰ Postawę taką umożliwiał mu przyjmowanie osobliwego przedmiotu formalnego teorii filozoficznej – bytu rozpatrywanego od strony jego istnienia – oraz empiryzm genetyczny, intelektualizm gnozeologiczny tudzież racjonalizm metodologiczny.⁷¹ Ale chociaż stawiał odrębne wymogi poznaniu filozoficznemu i naukowemu, przyznawał, że „trudno konkretnie wskazać, gdzie leży granica między filozofią a naukami szczegółowymi”.⁷² Treściowo (w metafizyce) opowiadał się za pluralistyczną, substancjalistyczną i dynamiczną wizją rzeczywistości. Szczególne znaczenie filozofii upatrywał w jej samoświadomości, chociaż nie czynił z niej jedyne fundamentu („punktu archimedesowego”) filozofowania.⁷³

Filozofii przypisywał zadania fundujące: kładzenia podstaw pod różne dziedziny kultury i ujawniania założeń różnych typów wiedzy. „Nauka zakłada bowiem filozofię, a nie dopiero ją umożliwia”.⁷⁴ Odrzucał więc pomysł nadbudowywania filozofii na nauce: jeżeli ma ona ujawniać założenia, leżące u podstaw nauk szczegółowych, nie może sama korzystać z tez naukowych przy uzasadnianiu własnych tez. Z drugiej strony pozostawał otwarty na nowe kierunki filozoficzne i metodologiczne oraz wyniki badań naukowych, widząc w nich heurystyczno-erudycyjną podbudowę filozofii. Sprzeciwiał się traktowaniu filozofii jako służebnicy teologii: nie jest ona ani *ancilla*, ani *soror*, jeżeli już służy raczej wierze niż teologii, dostarczając intelektowi teoretycznej argumentację. Kamiński wiązał z filozofią oczekiwania „sapien-cjalno-światopoglądowe”,⁷⁵ ale odrzucał jej ideologizację, gdyż „pozbawia to ją waloru poznania fundamentalnego i racjonalnego”.⁷⁶ Obok teoretycznego i praktycznego wymiaru filozofii podkreślał ogólnomądrościowy charakter wiedzy filozoficznej.⁷⁷ Jako filozof miał świadomość swych obowiązków wobec ludzi i swych czasów, podejmując niekiedy głos w sprawie aktualnych teoretycznie i praktycznie problemów, które stawiało życie. Wśród zadań praktycznych filozofii za ważne uważał formowanie poglądu na świat.⁷⁸ O ile światopogląd tworzony spontanicznie w oparciu o wiedzę potoczną i religijną pozostaje mało usystematyzowanym układem uogólnionych przekonań, o tyle budowany na gruncie filozofii, teologii oraz przy wykorzystaniu nauk szczegółowych, powinien przybrać postać spójnego zbioru poglądów, dających całościową wizję fundamentalnych aspektów rzeczywistości, zwłaszcza

⁷⁰ *O metodzie filozofii klasycznej*, 1986, s. 6; por. S. Kamiński, *Jak filozofować? Studia z metodologii filozofii klasycznej*, 1989, s. V.

⁷¹ *O metodzie filozofii klasycznej*, 1986, s. 6.

⁷² *Nauka i metoda*, 1992, s. 311, s. 54.

⁷³ Por. *ibidem*, zwłaszcza s. 11.

⁷⁴ *Nauka i filozofia a mądrość*, 1983, s. 23.

⁷⁵ „Filozofia dostarcza bowiem racjonalnie uzasadnionych podstaw dla zbudowania poglądu na świat.” *Ibidem*, s. 9.

⁷⁶ *Ibidem*, s. 10.

⁷⁷ Częściowo światopoglądowy charakter mają partie *Nauki i metody* poświęcone relacji między nauką i społeczeństwem oraz miejscu nauki w życiu i kulturze (III. § 4).

⁷⁸ *Pogląd na świat a wiara religijna*, 1987.

porządku wartości oraz implikując odpowiednio oceny i normy postępowania. Ponieważ wśród elementów światopoglądu — obok czynników poznawczych — znajdują się emocjonalno-wolitywne, istotną rolę przy jego wyborze odgrywa warstwa aksjologiczna.

13.

Jeśli wziąć pod uwagę oszalałymi sukcesy nauki i techniki w ostatnim stuleciu, zajmują one, zdaniem Kamińskiego, słusznie poczesne miejsce w kulturze. Nauka „przestała być »małą nauką«, a stała się »wielką nauką«”.⁷⁹ Chodzi przy tym nie tylko o odkrycia naukowe i wynalazki techniczne, lecz głównie o wpływ, jaki wywierają na wszystkie dziedziny życia ludzkiego. Wśród innych aktywności poznawczych nauka pozostaje najdoskonalszym sposobem opanowywania i przebudowywania świata. Pod jej wpływem ukształtowała się dość powszechna postawa scjentyistyczno-technicystyczna obecna w życiu codziennym, a także w filozoficznym myśleniu. Chcąc nie chcąc, pozostajemy na co dzień w zasięgu naukowych idei tudzież technologicznego prakсыzmu, czego świadectwem jest chociażby kult ekspertów. Ale oddziaływanie nauki ma również swój irracjonalny charakter, „dlatego właśnie jawi się potrzeba adekwatnego poznania natury nauki, jej funkcjonowania w społeczeństwie i kulturze oraz zasad jej rozwoju i zaplanowanej optymalizacji.”⁸⁰ Zgodnie z podejściem klasycznym, Kamińskiego interesowało w dziejach nauki głównie to, co niezmienne, a co nazywał naturą nauki.⁸¹ Dostrzegał ją w przedmiocie (formalnym) nauki, jej celach, metodzie, strukturze i genezie. Pogląd, że istotę nauki można ujawnić, badając jej dzieje, nie jest oryginalny, bo głosili go w XX w. Kuhn, Lakatos a wcześniej m.in. Giambattista Vico. Optymistycznie przekonany o poznawczych możliwościach człowieka, Kamiński widział naukę jako jedną z dziedzin wyspecjalizowanej⁸² aktywności poznawczej człowieka, naturalne przedłużenie poznania potocznego oraz „najdoskonalszym sposób opanowania i przebudowania świata”.⁸³ Przeciwnik irracjonalizmu w życiu, nauce i filozofowaniu, umieszczał naukę wśród trzech podstawowych (obok wiedzy potocznej i mądrościowej) „typów wiedzy racjonalnej”.⁸⁴ Czerpiąc z filozofii klasycznej

⁷⁹ *Nauka i metoda*, 1992, s. 8.

⁸⁰ *Ibidem*, s. 5.

⁸¹ Por. s. 226 i n.; także: *O rozwoju teorii empirycznej*, 1982, w którym Kamiński próbuje zdać sprawę z tego, co w nauce stałe i zmienne.

⁸² „Poznaniem wyspecjalizowanym albo specjalistycznym nazywa się ogólnie takie poznanie, które jest jednoaspektowe, ściślej zaś takie poznanie, które co do treści ogranicza się do określonej dziedziny, a co do formy odznacza się przynajmniej pewną systematycznością i uzasadnieniem teoretycznym.” *Nauka i metoda*, 1992, s. 14, s. 6.

⁸³ *Ibidem*, s. 5; „Badanie naukowe jest autoteleologiczne, bo samo poznanie stanowi najwyższą wartość.” *Ibidem*, s. 193.

⁸⁴ Kamiński odróżnia kilka typów wiedzy. Ze względu na dopuszczalne źródła: racjonalną i irracjonalną, ze względu na sposób jej uzyskiwania: systematyczną i niesystematyczną, ze względu na przedmiot poznania: specjalistyczną i ogólną, ze względu na cel: teoretyczną i praktyczną (*Nauka i metoda*, 1992, s. 24–25).

pojęcie wiedzy jako *epistémé*⁸⁵, opowiadał się normatywnie za istnieniem metodologicznych standardów wiedzy naukowej oraz wskazywał na podstawowe procedury naukowe i metodologiczne („twarde jądro nauki”), kształtujące praktykę naukową, nawet jeżeli są nieuświadomiane. Nie znajdujemy wszakże w publikacjach Kamińskiego jednej, zwięzłej definicji nauki, bo uniemożliwia ją analogiczny charakteru terminu „nauka”. Uważa, że podawane niekiedy definicje nauki i uczonego pozostają zawsze częściowo konwencjonalne⁸⁶ a kryteria naukowości uwarunkowane historyczne i nie wystarczające do odróżnienia nauki od (pseudonauki). Gdyby jednak próbować taką definicję sformułować, byłaby ona z konieczności „wielce ogólnikowa i treściowo uboga”.⁸⁷ W przypadku szerszego definiowania nauki, kosztem na przykład rozluźnienia kryteriów naukowości, „łatwo o dopuszczenie w nauce również pozaracjonalnych źródeł poznania”.⁸⁸ Z kolei zbyt surowe (ciasne) kryteria naukowości nie pozwalają na „rozwój koncepcji nauki i jej samej”.⁸⁹ Wśród diagnostycznych cech postawy naukowej Kamiński wymienia „węch problemowy”, dociekliwość intelektualną, śmiałość i inwencyjność myśli, połączone z krytycyzmem i ostrożnością, precyzję, wszechstronność i bezstronność oraz rozległą kulturę w zakresie uprawianej dziedziny.⁹⁰

Sens terminu „nauka” przybliży Kamiński przez odróżnienie trzech podstawowych typów jego desygnatów: elementów formy pewnego rodzaju poznania, poznania pewnego rodzaju (odkrywczego i nieodkrywczego) oraz dziedziny kultury, co daje „jakby przybliżoną (wstępną) zakresową definicję tego terminu”.⁹¹ Odróżnia trzy zasadnicze pojęcia nauki: 1) najszersze, w klasycznym, platońsko-arystotelesowskim sensie *epistémé*, dobrze uzasadnionego poznania empiryczno-racjonalnego, różnego od uprawdopodobniającego.

14.

Konsekwentnie Kamiński opowiadał się za klasyczną definicją prawdy, w myśl której prawdziwość przysługuje bezpośrednio poszczególnym zdaniom, natomiast teoriom (naukowym) tylko pośrednio.⁹² Przyjmował, że

⁸⁵ Arystotelesowską koncepcję poznania jako *epistémé*, której wynikiem jest wiedza demonstratywna, oparta na przesłankach intuicyjnie ujętych jako prawdziwe, z których wyprowadza się — częściowo dedukcyjnie — pozostałe twierdzenia, odnosił Kamiński przede wszystkim do poznania filozoficznego. Z pewnego punktu widzenia wiedza filozoficzna jest ukoronowaniem poznania ludzkiego, jednak nie w sensie syntezy wiedzy ludzkiej, lecz dawania jej podstaw, dostarczając wiedzy najogólniejszej, ostatecznej i koniecznej.

⁸⁶ „Różnica między uczonego a pracownikiem naukowym leży w tym, że dzięki pierwszemu nauka żyje, a drugi żyje z nauki”. Zob. *Nauka i metoda*, 1992, s. 8.

⁸⁷ *Ibidem*, s. 22–23.

⁸⁸ *Ibidem*, s. 207.

⁸⁹ *Ibidem*, s. 180 i 184. „Nauka bywa ciasno pojmowana, a jednocześnie rości sobie pretensje do tego, by mieć monopol na wszelkie racjonalne poznanie. Wśród nauk zaś jedynie teoretyczne przyrodznawstwo miałoby być wiedzą wzorcową.” *Ibidem*, s. 6.

⁹⁰ *Ibidem*, s. 246–247.

⁹¹ *Ibidem*, s. 12–13.

⁹² Klasycznie prawda jest dla Kamińskiego „relacjonalną właściwością sądu, a pośrednio zdania, którego znaczenie stanowi dany sąd”. Zob. *ibidem*, s. 222. Opierając się m.in. na tzw. tezie Duhema-Quine’a, filozofia nauki głosi dzisiaj (w duchu holizmu), że teorie naukowe akceptuje się lub odrzuca w całości, a nie przez przyjęcie lub odrzucenie poszczególnych jej tez.

„sądy fizyki zarówno doświadczalnej, jak i teoretycznej posiadają kwalifikację prawdziwości lub nieprawdziwości absolutnej i obiektywnej”.⁹³ Z biegiem czasu dostrzegał kontrowersyjny charakter kategorii prawdy w nauce, nieuznawanej przez wielu współczesnych metodologów za wartość naczelną i cel nauki. „Dziś tylko klasycy filozofowie zachowali taką postawę, i to wyłącznie w odniesieniu do niektórych twierdzeń. Uprawiający zaś nauki szczegółowe usiłują jedynie poznać coś w sposób dostatecznie prawdopodobny”.⁹⁴ Uznaje, że „prawdziwość tez fizykalnych nie jest ani przedmiotem, ani celem uprawiających fizykę”, lecz czymś postulowanym, chociaż nie zagwarantowanym⁹⁵. Rodzaj umiarkowanego kumulatywizmu, za którym się potem opowiada, nie zakłada ścisłej korespondencji logicznej lub treściowej między kolejnymi koncepcjami nauki lub teoriami naukowymi, lecz poprzestaje na uznaniu ciągłości tradycji naukowej, przejawiającej się „głównie w przedmiotowym celu nauki: szukaniu najbardziej ogólnych i podstawowych aspektów rzeczywistości, pozwalających unifikująco ją wyjaśniać i uczynić zrozumiałą”.⁹⁶ Uznaje w nauce (umiarkowaną) czynną rolę umysłu (rodzaj subiektywizmu) i wpływ aparatury pojęciowej (rodzaj konwencjonalizmu) na wyniki poznania. Solidaryzuje się z poglądem metodologów, że miejsce tradycyjnej prawdziwości i pewności jako kryterium naukowości zajmuje „możliwie najmocniejsze uprawomocnienie (usprawiedliwienie, dopuszczalność) zdań teoretycznych ze względu na odpowiednie wyniki obserwacji”.⁹⁷ Ponieważ rozumowania podlegają łatwiejszej kontroli, należy — dla zapewnienia obiektywności poznania — zadbać o to, by w nauce było jak najmniej zdań uzasadnionych bezpośrednio. Mimo swych ograniczeń nauka pozostawała zawsze dla Kamińskiego wzorem poznania racjonalnego, był przekonany w głębi duszy, że jej celem jest wiedza prawdziwa a w filozofii nadto konieczna.

15.

Wiedzę naukową traktuje Kamiński realistycznie, przyjmując, że „podstawowym przedmiotem nauki winien być świat obiektywny, a nie subiektywne stany lub wytwory poznającego (dane zmysłowe, treść świadomości, idee, struktury myślowe) czy wreszcie język wzięty samoistnie”.⁹⁸ Zgodnie z tradycyjną epistemologią odróżnia przedmiot materialny pewnej dyscypliny: ogólnie wzięta, wydzielona dziedzina poznania oraz przedmiot formalny, tj. punkt widzenia (dzisiaj powiedziano by aspekt, podejście) poznawanej

⁹³ *Problem prawdy w fizyce*, 1961.

⁹⁴ *Nauka i metoda*, 1992, s. 221–222.

⁹⁵ *Problem prawdy w fizyce*, *Roczniki Filozoficzne*, 9, nr 3, 1961, s. 95. „Uwzględniając w pełni naturę człowieka nie można jednak wykreślić zupełnie z rejestru zadań fizyki prawdy jako wartości zaspokajającej ogólnoludzkie zainteresowania intelektualne w odpoznanianiu świata. Prawda jest przecież potężnym motorem psychicznym i etycznym poznania naukowego.” Zob. *ibidem*, s. 96.

⁹⁶ *Nauka i metoda*, 1992, s. 228.

⁹⁷ *Ibidem*, s. 223.

⁹⁸ *Ibidem*, s. 186.

dziedziny.⁹⁹ Uważa też za istotne odróżnianie przedmiotu w punkcie wyjścia nauki: „obszar dla projektowanych obserwacji albo w ogóle dociekań” i w punkcie dojścia nauki: w przypadku systemu naukowego „przedmiotem jego będzie po prostu wszystko, co jest denotowane przez wyrażenia stałe oraz reprezentowane przez zmienne, występujące w tezach tego systemu”.¹⁰⁰ Bardziej złożona pozostaje kwestia przedmiotu nauk humanistycznych, gdzie badacz jest równocześnie obserwatorem i aktorem.¹⁰¹ Fakt, że w nauce nie ma się do czynienia z „surowymi faktami naukowymi”¹⁰² i że jest w niej miejsce na różnego rodzaju konwencje, konstrukcje, operacyjnie zdefiniowane pojęcia, terminy teoretyczne, twórcze hipotezy itd., nie oznacza, zdaniem Kamińskiego, że można wiedzę naukową traktować czysto konwencjonalnie i instrumentalnie. Łączenie obiektywności z realnością poznania („dotyczy rzeczywistości istniejącej niezależnie od podmiotu poznającego”¹⁰³), pozwala na przyjęcie tezy o obiektywnym charakterze wiedzy naukowej, aczkolwiek nie w sensie kopiowania świata oraz oddzielania faktu i myśli, lecz „konstruującej interpretacji świata, tworzeniu jego modeli, jego form, które prezentują ten świat w pewnym aspekcie”.¹⁰⁴ Jak inni filozofowie nauki opowiada się za realizmem eksplanacyjnym, poglądem, że

„głównym zadaniem nauki jest wyjaśnienie danych doświadczenia oraz że rzeczywistość może być dana pośrednio (nie tylko w bezpośredniej obserwacji). [...] Nauka wiąże wtedy w swym ujęciu za pomocą obserwacyjno-teoretycznego języka obiektywny świat i podmiotowe podejście, realizując zadanie wyjaśnienia.”¹⁰⁵

Eksplanacjonizm pozwala mu również na realistyczne rozumienie teorii naukowej: „wprawdzie twierdzenia teoretyczne nie odwzorowują świata danego w doświadczeniu [...], wyjaśniają dane empiryczne o nim, stanowią przeto przybliżony, czyli mniej lub bardziej dokładny racjonalny obraz świata”.¹⁰⁶

16.

Jako filozof klasyczny (i metafizyk) Kamiński zajmuje postawę racjonalistyczną.¹⁰⁷ Opowiadając się za tezą o jedności ludzkich struktur poznawczych, dostrzega w dziejach ponadhistoryczną racjonalność nauki, którą

⁹⁹ Ibidem, s. 187.

¹⁰⁰ Ibidem, s. 188.

¹⁰¹ Ibidem, s. 186.

¹⁰² „Goły (surowy) fakt może być co najwyżej pojęciem granicznym.” Ibidem, s. 189. „Ustalane fakty nie są wyłącznie rezultatem czystego doświadczenia.” Ibidem, s. 190.

¹⁰³ Ibidem, s. 222.

¹⁰⁴ Ibidem, s. 222, 224.

¹⁰⁵ Ibidem, s. 224–225.

¹⁰⁶ Ibidem.

¹⁰⁷ Chodzi o dwie różne opozycje: racjonalizm–empiryzm oraz racjonalizm–irracjonalizm.

traktuje jako poważne, chociaż nie jedyne osiągnięcie ludzkiego rozumu. Żywi szerokie pojęcie racjonalności, utożsamiając ją niekiedy z naukowością, ale wykraczającą poza nauki przyrodnicze. Postawa empiryczna każe mu się liczyć z tym rozumieniem nauki, jakie ma ona sama o sobie, o czym świadczy chociażby drobiazgowy opis rozwoju różnych koncepcji nauki w rozdziale II *Nauki i metody*. Jako historyk pojęcia nauki dostrzegął z jednej strony zmieniające się zasady, reguły, warunki funkcjonowania nauk i akceptował ich dynamiczny obraz, rysowany przez hołdującą konwencjonalizmowi i instrumentalizmowi współczesną filozofię nauki, z drugiej strony widział, że obraz ten odbiegał od projektowanego przez niego ideału poznania naukowego. W tej sytuacji starał się zająć stanowisko wypośrodkowujące między skrajnym empiryzmem i skrajnym racjonalizmem (aprioryzmem). Przyznaje, że „zarówno niedocenywanie roli doświadczenia w uprawomocnianiu tez, a przecenianie funkcji czynników apriorycznych (czy to abstrakcyjno-spekulatywnych, czy to konwencjonalno-językowych), jak też odwrotna sytuacja, wypaczają właściwą naturę nauki”.¹⁰⁸

Na uznanie racjonalności nauk empirycznych (różnej od racjonalności logiki) za szczególny przypadek ludzkiej racjonalności w ogóle, pozwalało Kamińskiemu, w duchu filozofii klasycznej, pojmowanie nauki jako *epistémé* (średniowiecznej *scientiae*) oraz łączenie racjonalności poznania naukowego z jego metodycznością (respektowaniem metodologicznych reguł uprawiania nauki) i szeroko pojmowaną logicznością. Dostrzega w metodzie naukowej istotny sprawdzian naukowości, posiadający ogromne walory dydaktyczne i wielostronną użyteczność.¹⁰⁹ Logiczność natomiast zapewniają nauce „odpowiednie jej źródła i uprawomocnienie oraz sformułowanie. Najogólniej mówiąc, ma być uzyskana za pomocą metod wyraźnie podanych i zgodnych z regułami metodologicznymi w takim zakresie, w jakim jest to możliwe w danej dziedzinie poznania, uzasadniona w sposób intersubiektywnie kontrolowalny, a zwłaszcza niezależna od stanów emocjonalno-wolitywnych oraz wyrażona w języku informacyjnym”.¹¹⁰ Tak pojętą racjonalność nauki łączy Kamiński z epistemologicznym intelektualizmem: rozumieniem intelektu jako intuicyjnej, samozwrotnej (samokontrolującej) władzy poznawczej, pośredniczącej w dialogu między empirycznymi i teoretycznymi elementami nauki. Intelektualizm umożliwia Kamińskiemu przewyciężenie trudności związanych z zasadą indukcji przez odrzucenie zarówno wąskiego indukcjonizmu, nie pozwalającego na uzyskanie wiedzy ogólnej, jak i popperowskiego probabilizmu i fallibilizmu, przypisującego poznaniu tymczasowość. Jeśli empiryzmu nie wesprze się intelektualizmem, nauka pozostaje zbiorem nie powiązanych ze sobą danych („faktów”). Racjonalizm natomiast, który minimalizuje poznawczą rolę zmysłów i doświadczenia, wiedzie

¹⁰⁸ Ibidem, s. 209.

¹⁰⁹ Ibidem, s. 200.

¹¹⁰ *O metodzie filozofii klasycznej*, 1986, s. 18.

do idealizmu. Zaufanie Kamińskiego do intuicji intelektualnej nie jest wszakże bezwzględne. Aby mogła być wiarygodnym źródłem poznania, musi spełnić określone warunki, m.in. „być odpowiednio racjonalnie przygotowana, dotyczyć właściwego przedmiotu i podlegać pośredniej kontroli przez reguły języka”.¹¹¹

Krytykując pozytywistyczne pojęcie doświadczenia jako zbyt wąskie, Kamiński pozostaje skądinąd konsekwentnym empirystą, ale dopuszczającym kilka rodzajów doświadczenia, wśród nich wspomnianą intelektualną intuicję.¹¹² Uznaje zasadne współistnienie wielu różnych typów poznania¹¹³ i racjonalności oraz sprzeciwia się radykalnemu oddzielaniu poszczególnych aktów i rezultatów poznania: zmysłowego, rozumowego i intelektualnego.

„Przyzwyczajono się oddzielać operacje poznawcze dokonane przy pomocy zmysłów zewnętrznych lub wewnętrznych, przy pomocy intelektu i przy pomocy rozumu (dyskursywnego) oraz odpowiednio ich rezultaty. Nie kwestionując bynajmniej słuszności tego stanowiska, nie należy wykluczać również występowania czynności poznawczych mieszanych. Tak np. akt intuicji może stanowić połączenie intelektualnego ujęcia bezpośredniego z abstrakcją czy nawet procesem abstrakcyjno-dyskursywnym. [...] Czynności zmysłowe i intelektualne oraz ich wytwory stanowią organiczną jedność w najbardziej typowych i naturalnych aktach poznawczych.”¹¹⁴

17.

Chociaż *Nauka i metoda* nie wymienia etyki nauki wśród nauk o nauce,¹¹⁵ Kamiński może uchodzić za prekursora tej problematyki w Polsce, kiedy zwraca uwagę na związki zachodzące pomiędzy nauką a etyką, między uprawianiem nauki a moralną postawą naukowca¹¹⁶ oraz podkreślał potrzebę

¹¹¹ *Nauka i metoda*, 1992, s. 213.

¹¹² „Rola doświadczenia może okazywać się przy rozmaitych operacjach poznawczych: w genezie poznania — zgodnie z zasadą, że »czego nie było w zmysłach, to nie pojawi się w intelekcie« (empiryzm genetyczny), w uzasadnianiu zdań — przez ich rozstrzygnięcie w drodze odwołania się do zdań obserwacyjnych (empiryzm metodologiczny), a wreszcie w uprawomocnieniu aparatu pojęciowego — jeśli korzysta się z definicji deiktycznych lub innych podobnych zabiegów (empiryzm semiotyczny) [...] Pierwszy i trzeci typ empiryzmu może łączyć się z pewnym rodzajem umiarkowanego racjonalizmu metodologicznego związanego z intelektualizmem epistemologicznym.” W: *Możliwość prawd koniecznych*, 1989, s. 121.

¹¹³ „Może ono być oparte bezpośrednio lub pośrednio o powtarzalną obserwację albo o intelektualną oczywistość. Może też posiadać różne rodzaje i stopnie uzasadnienia: przez odwołanie się do doświadczenia, do walorów specjalnej władzy poznawczej (np. intuicji), do osobliwego przeżycia poznawczego (np. oczywistości), do reguł używania wyrażań języka (formalnej struktury wyrażań, znaczeń wyrażań) itp.” *Ibidem*, s. 105.

¹¹⁴ *Ibidem*, s. 119–120.

¹¹⁵ Termin *etyka nauki* i charakterystyka tej dziedziny pojawiają się w haśle Kamińskiego *Filozofia nauki*, 1989.

¹¹⁶ Charakteryzując sytuację filozofii nauki w Polsce, Kamiński dziwi się, że „niemal nie interesowano się filozoficzną, a zwłaszcza etyczną problematyką, jaka wiąże się z postępem nauki i jej zastosowaniem.” Zob. *Filozofia nauki w Polsce w latach 1973–1982*, 1984, s. 244. Problematyką etyki nauki zajmowali się wszakże filozofowie ze szkoły lwowsko-warszawskiej. Zob. A. Dylus, *Problematyka etyki nauki u przedstawicieli szkoły lwowsko-warszawskiej*, 1987.

harmonizowania „owoców nauki” i postępu we wszystkich dziedzinach kultury z rozwojem ludzkiej osobowości. Łączenie nauki z moralnością ma długą tradycję i podstawy w klasycznym rozumieniu poznania jako drogi prowadzącej do prawdy i dobra człowieka. Uznając wyższość wartości moralnych nad naukowością, Kamiński przypomina, że przysparzające „społeczeństwu rozlicznych wartości humanistycznych”,¹¹⁷ działania naukotwórcze, jak każde inne działania ludzkie, podlegają ocenie moralnej. Uczony „odpowiada nie tylko za prawdę, lecz także za skutki stosowania rezultatów nauki, oczywiście w takich granicach, w jakich to od niego zależy”.¹¹⁸ Niestety, „rozwój nauki i techniki wyprzedził w znacznym stopniu rozwój potrzebnej współczesnemu człowiekowi duchowości”, wywołując „kryzysy moralno-polityczne oraz naruszenie równowagi w środowisku człowieka i destrukcję kultury duchowej”.¹¹⁹

Zainteresowania Kamińskiego etycznym wymiarem nauki obejmują również ogólniejszą problematykę miejsca nauki w kulturze. Zauważa, że współczesna nauka zagubiła świadomość własnej pozycji i roli w kulturze. Dysharmonia, zachodząca między poszczególnymi dziedzinami kultury i wywołująca „rozbieżność w osobowości twórcy kultury (właściwie zachodzi tu sprzężenie zwrotne)”¹²⁰ sprawia, że nauka, z natury dobroczynna dla człowieka, ulega dehumanizacji i sprzeniewierza się własnym zadaniom. Zaradzić temu może powtórne zbliżenie kultury i nauki, czyniące ją harmonijnym składnikiem kultury tak, „by nie prowadziła do jej kryzysu oraz nie hamowała wszechstronnego i swobodnego doskonalenia się człowieka”.¹²¹ Ostrożnie Kamiński zauważa, że „odkrycia naukowe najczęściej odzwierciedlają obiektywne prawidłowości, służąc całej ludzkości. Nauki w swej najbardziej typowej postaci nie podają reguł, do czego w danej sytuacji należy dążyć. Nauka nie może być zaangażowana. Uczony jedynie może być zaangażowany, lecz w konsekwencji świadomego wyboru określonej filozofii jako zaplecza teoretycznego badań, nie zaś w pracy badawczej, w której ma się wystrzegać subiektywnego zaangażowania”.¹²²

Ważnym elementem epistemologii Kamińskiego jest teza o mądrościowym charakterze wiedzy. Aby nauka nie stała się „tyranem człowieka i nie uchybiała jego godności”¹²³, należy dążyć do przywrócenia jej sapiencjalnych źródeł, motywacji i ostatecznych zadań. Wybierając bowiem „tematykę i środki badawcze oraz przewidując skutki, o ile ma na nie wpływ (a mieć powinien)”, uczony podlega normom moralnym nie tylko jako człowiek, lecz

¹¹⁷ *Nauka i metoda*, 1992, s. 237.

¹¹⁸ *Ibidem*, s. 242.

¹¹⁹ *Ibidem*, s. 237.

¹²⁰ *Ibidem*, s. 246.

¹²¹ *Filozofia nauki*, 1989, kol. 263.

¹²² *Nauka i metoda*, 1992, s. 239.

¹²³ *Nauka i filozofia a mądrość*, 1983, s. 23.

także jako uczoney.¹²⁴ Należy więc na nowo podjąć „dialog między uczonymi i filozofami, zastąpiony dyktatem techniki i krótkowzrocznej ekonomii” oraz zwiększyć udział filozofii w refleksji metanaukowej i całym naukoznawstwie. Należy tak ułożyć zadania nauki, aby służyła mądrości, a nie odrywała od niej, prowadząc do „dehumanizacji człowieka lub konfliktu z całym środowiskiem przyrodniczym”.¹²⁵ W sytuacji, kiedy „samo dążenie do prawdy nie wystarczy już uczonemu jako regulator moralnego postępowania”, kiedy nie ma „automatycznej współzależności między doskonaleniem się moralności i rozwojem nauki”, kiedy przestrzeganie dyrektyw metodologicznych i prakseologicznych nie starcza za kodeks moralny, należy zadbać o „opracowanie teorii moralności uprawiania nauki” i o to, by uprawianie nauki równocześnie wychowywało uczonych.¹²⁶

18.

Wspomnijmy jeszcze o dwu obszarach metodologicznych zainteresowań Kamińskiego: teologii i filozofii religii. Koncepcję teologii od strony metodologicznej zarysował w dwu wersjach: jako racjonalizacji wiary (*fides quaerens intellectum*), czyli systematycznej próby rozumienia treści objawienia chrześcijańskiego za pomocą naturalnego rozumu (oraz np. filozofii lub nauk szczegółowych) oraz jako rewelacionizacji świata (*intellectus quaerens fidem; credo ut intelligam*), czyli rozumienia doczesnej rzeczywistości poprzez wiarę, tj. w świetle objawienia.¹²⁷ W obu przypadkach uważa teologię za poznanie racjonalne w sensie Arystotelesowskiej *epistémé* i Tomaszowej *scientia*. Wiele uwagi poświęca relacji między teologią a filozofią. Krytykuje za mieszanie porządków „eklektyczne” koncepcje teologii, bo łączą czysto powierzchownie pojęcia i tezy teologiczne z filozoficznymi naukowymi (Pierre Teilhard de Chardin). W badaniach nad religią (nauki religiologiczne) dostrzega z jednej strony zasadne istnienie wielu komplementarnych (religioznawczych, filozoficznych i teologicznych) badań nad religią, z drugiej możliwości i granice każdego z nich. Swą aktualność zachowała opracowana wraz z Zofią J. Zdybicką najpełniejsza ze znanych nam typologia definicji religii,¹²⁸ powiązana z systematycznym omówieniem poszczególnych dyscyplin religiologicznych ze względu na przedmiot, cel i stosowaną metodę. Wobec kolejno podejmowanych prób zdefiniowania religii warto przypomnieć stanowisko autorów, którzy uważają, że należy porzucić marzenie o jednej, teoretycznej definicji religii, obejmującej całość doświadczenia religijnego oraz wyniki badań wszystkich nauk religiologicznych. Co najwyżej można się zatroszczyć o to, by pochodzące z różnych dziedzin definicje religii

¹²⁴ *Filozofia nauki*, 1989, kol. 263.

¹²⁵ *Nauka i filozofia a mądrość*, 1983, s. 24.

¹²⁶ *Nauka i metoda*, 1992, s. 242.

¹²⁷ J. Herbut, *Problemy teologii pojętej jako rewelacionizacja naturalnej wiedzy o życiu chrześcijańskim*, 1987.

¹²⁸ *Definicja religii a typy nauk o religii* (z Zofią J. Zdybicką), 1974.

dopełniały się harmonijnie bardziej na zasadzie mozaiki niż materialnej i formalnej syntezy.

19.

Filozofowie umierają, na półkach bibliotecznych starzeją się ich publikacje, tylko niekiedy swą ważność zachowują głoszone przez nich idee. Co trwałego 30 lat po śmierci Stanisława Kamińskiego pozostało z jego intelektualnego dorobku? To, na czym polegało i nadal częściowo polega znaczenie dokonań Kamińskiego dla formacji intelektualno-metodologicznej pracowników i studentów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego jest znane i niekwestionowane. Czy istnieją natomiast dzisiaj zasadnicze powody, dla których warto publikować i sięgać po jego teksty, czy też być może mają one już tylko wartość archiwalną jako świadectwo czasów, w których żył i pracował? Kamiński nieczęsto zabierał głos na aktualne tematy społeczno-polityczne, być może dlatego, że jako filozofa klasycznego bardziej interesowały go wielkie, wieczyste problemy filozofii a nie doraźne diagnozy. Z wielu powodów nie należy do grona metodologów światowych. Kiedy jeden z autorów artykułu (A.B.) odwiedził kiedyś, jeszcze jako student filozofii, Profesora, pracującego nad kolejnym tekstem, ten zauważył z pewną melancholią: „pisać po polsku to tak, jakby w ogóle nie pisać!” A przecież *opus vitae* Kamińskiego, *Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*, nadal nie ma co do skali zamierzenia i sposobu realizacji odpowiednika w literaturze światowej. Wprawdzie monografia nie dostarcza jednoznacznej odpowiedzi na pytanie o istotę fenomenu nauki, bo nie mogła zarówno ze względu na złożoność zjawiska, zwanego nauką, jak i burzliwy rozwój i pluralizm poglądów nauk o nauce, zachowuje swą ważność jako syntetyczne i systematyczne wprowadzenie w problematykę natury nauki i metody naukowej, dzieje pojęcia nauki oraz miejsce nauki w obszarze kultury. W sytuacji powracającego zainteresowania metodą naukową swą ważność zachowują rozbudowane próby metodologicznej charakterystyki poszczególnych typów wiedzy naukowej oraz poznania filozoficznego zwłaszcza filozofii klasycznej i poszczególnych dyscyplin filozoficznych. Nie straciła na aktualności dewiza o potrzebie sięgania do dziedzictwa przeszłości, by szukać w niej inspiracji i rozwiązania własnych problemów. Czyni to adresatem publikacji Kamińskiego nie tylko zawodowego metodologa, lecz każdego zainteresowanego zrozumieniem fenomenu nauki oraz chcącym bardziej świadomie i krytycznie prowadzić swe własne badania.¹²⁹

¹²⁹ Rozproszone poglądy metodologiczne Kamińskiego odnotowują następujące, słownikowe publikacje pracowników Katedry Metodologii KUL: *Leksykon filozofii klasycznej*, Józef Herbut (red.), Lublin: TN KUL 1997; *Słownik terminów naukoznawczych. Teoretyczne podstawy naukoznawstwa*, J. Herbut, P. Kawalec (red.), Lublin: Wydawnictwo Lubelskiej Szkoły Biznesu 2009; *Podstawy naukoznawstwa*, tom 1, P. Kawalec, P. Lipski, R. Wodzis (red.), Lublin: Redakcja Wydawnictwa KUL 2011.

Lektura analitycznych, treściowo zagęszczonych tekstów Kamińskiego wymaga skupienia i sporego wysiłku interpretacyjnego. Utrudnia ją postępowanie autora chcącego możliwie wszechstronnie i wyczerpująco przedstawić i wypośredkować dyskutowane stanowiska, wykorzystując każdą dostępną informację i pozycję bibliograficzną. Lektury nie ułatwia styl redagowania tekstów, z ich parafrazami, dopowiedzeniami i mnóstwem przypisów. Stawiając sobie za cel uzyskanie syntetycznego obrazu nauki, Kamiński miał świadomość niedociągnięć związanych z każdą bardziej ambitną (humanistyczną w gruncie rzeczy) próbą refleksji nad nauką, stwierdzając: „nie obyło się bez powtórek, uproszczeń, pominięć i pozornych niekonsekwencji. Przedsięwzięcie pokazania natury nauki okazało się zbyt zuchwałe”.¹³⁰ Zwracał się, że pisanie utrudnia mu przesadna świadomość metodologiczna i problemy z uzasadnieniem niektórych tez. Przyznawał, że niektóre problemy li tylko zasygnalizował, ale nie rozwiązał. Niekiedy własne poglądy wykladał ustami innych autorów lub w ogóle unikał zajęcia stanowiska, poprzestając na przytaczaniu i analizowaniu poglądów. Pewna niezbornosc¹³¹ poglądów Kamińskiego wywołuje ewolucja i rozciągniętą w czasie redakcją kolejnych wydań tekstów, rozbudowywanych o kolejne w poglądy, teorie i idee, które zawdzięczał swym nieustannym, rozlicznym lekturom. Niejednoznaczność sformułowania przez Kamińskiego swego stanowiska usprawiedliwić można tym, że chodziło o aktualnie toczące się dyskusje i spory przy braku zgody wśród metodologów co do sposobu widzenia i rozwiązywania zasadniczych problemów. W filozofii nauki, zauważa Kamiński, nie ma prostych rozwiązań, gdyż sprawy są tu niezwykle skomplikowane i co więcej podlegają ciągłej modyfikacji¹³². Burzliwy rozwój samych nauk (kolejne rewolucje naukowe) oraz lawinowe narastanie prac metateoretycznych na ich temat nie ułatwiały pracy dwudziestowiecznym filozofom nauki, chcącym dać jednolitą i jasną koncepcję wiedzy naukowej przy uwzględnieniu aktualnego stanu badań. Nie wszystkie publikacje Kamińskiego, co zrozumiałe, zachowały swój wcześniejszy walor dydaktyczny, ale nadal pozostają istną kopalnią wiadomości z wielu dziedzin filozofii i metodologii. W przypadku trzeciego wydania *Pojęcie nauki i klasyfikacji nauk*, niekiedy tylko w przypisach rejestruje ono, najważniejsze zjawiska z zakresu namysłu nad nauką do późnych lat siedemdziesiątych, ale przy braku nazwisk i dyskusji, które wywołała postanalityczna filozofia nauki.

¹³⁰ *Nauka i metoda*, 1992, s. 321.

¹³¹ Przykładem jest stanowisko Kamińskiego wobec indukcjonizmu. Chociaż wypowiadał się przeciwko postępowaniu indukcyjnemu w nauce, nadal – być może ze względów dydaktycznych – wykladał metodę naukową za pomocą (millowsko rozumianych) etapów. Zob. *ibidem*, s. 203.

¹³² *Ibidem*, s. 209.

ANEKS. WYBRANE PUBLIKACJE AUTORSTWA STANISŁAWA KAMIŃSKIEGO I OPRACOWANIA JEGO TWÓRCZOŚCI

Publikacje Stanisława Kamińskiego obejmują ponad 335 pozycji. Za życia ukazały się trzy książki: *Georgonne'a teoria definicji*, Lublin 1958, *Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk* (Lublin [1961] 1992⁴) oraz, wspólnie z M. A. Krąpcem, *Z teorii i metodologii metafizyki*, Lublin 1962. Po śmierci ukazało się pięć tomów Pism wybranych: *Jak filozofować?*, t. 1, do druku przygotował Tadeusz Szubka, Lublin 1989; *Filozofia i metoda. Studia z dziejów metod filozofowania*, t. 2, do druku przygotował Józef Herbut, Lublin 1993; *Metoda i język. Studia z semiotyki i metodologii nauk*, t. 3, do druku przygotowała Urszula M. Żegleń, Lublin 1994; *Nauka i metoda. Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*, t. 4, do druku przygotował Andrzej Bronk, Lublin 1992⁴; *Światopogląd – Religia – Teologia*, t. 5, do druku przygotowali Monika Walczak i Andrzej Bronk, Lublin 1998. *Bibliografia prac Stanisława Kamińskiego*, zestawili Anna I. Buczek i Tadeusz Szubka, w: *Nauka i mądrość. Księga ku czci Księdza Profesora Stanisława Kamińskiego*, *Roczniki Filozoficzne*, 35, nr 1, 1987, s. 9–47.

Bibliografia prac naukoznawczych Stanisława Kamińskiego, zestawił Tadeusz Szubka, *Zagadnienia Naukoznawstwa*, 22, nr 1, 1986, s. 673–678.

1) Pisma wybrane

Jak filozofować?, *Pisma wybrane*, t. 1, do druku przygotował Tadeusz Szubka, TN KUL, Lublin 1989.

Filozofia i metoda. Studia z dziejów metod filozofowania, *Pisma wybrane*, t. 2, do druku przygotował Józef Herbut, TN KUL, Lublin 1993.

Metoda i język. Studia z semiotyki i metodologii nauk, *Pisma wybrane*, t. 3, do druku przygotowała Urszula M. Żegleń, TN KUL, Lublin 1994.

Nauka i metoda. Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk, *Pisma wybrane*, t. 4, do druku przygotował Andrzej Bronk, TN KUL, Lublin (1961) 1992⁴.

Światopogląd – Religia – Teologia, *Pisma wybrane*, t. 5, do druku przygotowali Monika Walczak i Andrzej Bronk, TN KUL, Lublin 1998.

Z teorii i metodologii metafizyki, (wspólnie z M. A. Krąpcem), Lublin: TNKUL 1962.

2) Wybrane artykuły

Autobiogram i bibliografia, *Ruch Filozoficzny*, 42, nr 1–2, 1985, s. 106–112.

Definicja religii a typy nauk o religii, (wspólnie z Zofią J. Zdybicką), *Roczniki Filozoficzne*, 22, nr 1, 1974, s. 103–160.

Filozofia nauki, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 5, TN KUL, Lublin 1989, s. 261–264.

Filozofia nauki w Polsce w latach 1973–1982 (Wstępna ocena działalności badawczej), *Roczniki Filozoficzne*, 32, nr 1, 1984, s. 241–249.

Filozoficzne implikacje i konsekwencje twierdzenia Gödla, *Summarium KUL*, nr 10, 1981, s. 161–164.

Logika współczesna a filozofia, *Roczniki Filozoficzne*, 9, nr 1, 1961, s. 49–84.

Metodologia nauk. Współczesne problemy i tendencje, „Zeszyty Naukowe KUL”, 19, nr 2, 1976, s. 3–20.

Możliwość prawd koniecznych, w: *Jak filozofować? Studia z metodologii filozofii klasycznej*, TN KUL, Lublin 1989, s. 103–124.

Myśli ks. prof. Stanisława Kamińskiego, *Roczniki Filozoficzne*, 33–34, nr 1, 1985–1986, s. 11–14.

Nauka i filozofia a mądrość, *Roczniki Filozoficzne*, 31, nr 2, 1983, s. 19–26.

O klasyfikacji rozumowań, w: *Summarium TN KUL*, 10, nr 30, 1981, s. 381–396.

O metodzie filozofii klasycznej, *Roczniki Filozoficzne*, 34, nr 1, 1986, s. 5–20.

O podstawach unifikacji nauk, w: *Problemy epistemologii pragmatycznej. Materiały z posiedzeń Konwersatorium naukoznawczego Polskiej Akademii Nauk*, Wrocław: Ossolineum 1972, s. 107–119.

O rozwoju teorii empirycznej, *Roczniki Filozoficzne*, 30, nr 3, 1982, s. 129–141; poprawione wydanie: *Zagadnienia Naukoznawstwa*, 12, nr. 4, 1986, s. 662–672; cytujemy według 1982.

- Pogląd na świat a wiara religijna*, W drodze, nr 6, 1987, s. 99–103.
Problem prawdy w fizyce, Roczniki Filozoficzne, 9, nr 3, 1961, s. 85–96.
Rozwój logiki i metodologii nauk w Polsce po II wojnie światowej, Roczniki Filozoficzne, 24, nr 1, 1976, s. 113–122.
Struktura nauk przyrodniczych, Znak, nr 12, 1960, s. 764–775.
W sprawie liczby konkludujących trybów sylogistycznych, Studia Logica 8, 1958, s. 165–176.

3) Wybrane opracowania

- Biesaga Tadeusz, *Stanisława Kamińskiego badania struktury metodologicznej etyki tomistycznej*, „Studia Philosophiae Christianae” 29, nr 1, 1993, s. 156–156.
 Bombik Mieczysław, *Teoria błędów logicznych w ujęciu Stanisława Kamińskiego*, „Studia Philosophiae Christianae” 29, nr 1, 1993, s. 163–166.
 Bronk Andrzej, *Filozofia nauki i nauka w ujęciu Stanisława Kamińskiego*, Studia Philosophiae Christianae 29, nr 1, 1993, s. 156–163.
 ———, *Antyfundamentalizm filozofii hermeneutycznej i fundamentalizm filozofii klasycznej*, Roczniki Filozoficzne, 36, nr 1, 1988, s. 159–183.
 ———, *Książd Profesor Stanisław Kamiński (1919–1986)*, Studia Filozoficzne, nr 9, 1986, s. 197–198.
 ———, *Stanisław Kamiński – A Philosopher and Historian of Science*, w: *Polish Philosophers of Science and Nature in the 20th Century*, W. Krajewski (red.), Rodopi, Amsterdam–New York, 2001, s.141–151.
 Bronk Andrzej, Stanisław Majdański, *Z grona naukowców odszedł Stanisław Kamiński (1919–1986)*, Zagadnienia Naukoznawstwa, 22, 1986, s. 731–733.
 Bronk Andrzej, *Wielość nauk i jedność nauki (Stanisława Kamińskiego opcje metodologiczne)*, w: Stanisław Kamiński, *Nauka i metoda. Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*, Pisma wybrane, t. IV, do druku przygotował Andrzej Bronk, Lublin (1961) 1992⁴, s. 345–370.
 Bronk Andrzej, Stanisław Majdański, *Filozofia w życiu człowieka (w nawiązaniu do idei ks. prof. Stanisława Kamińskiego)*, Zeszyty Naukowe KUL, 40, nr 3, 1997, s.19–28.
 Bronk Andrzej, *Klasyczność filozofii klasycznej*, Roczniki Filozoficzne KUL, 39–40, nr 1, 1991–1992, s. 367–391.
 ———, *Książd Profesor Stanisław Kamiński (1919–1986)*, w: Stanisław Kamiński, *Jak filozofować? Pisma wybrane t. I*, do druku przygotował Tadeusz Szubka, Lublin 1989, s. I–VIII.
 ———, *Słowo od wydawcy*, w: Stanisław Kamiński, *Jak filozofować?* Lublin 1989, s. I–VIII.
 ———, *Stanisław Kamiński – filozof, metodolog i historyk nauki*, Roczniki Filozoficzne 47, nr 2, 1999, s. 37–54.
 Bronk Andrzej, Stanisław Majdański, Antoni B. Stępień, *Kamiński Stanisław*, hasło w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 8, Lublin 2000, s. 508–511.
 Ciegotura Łukasz, *Metodolog i humanista. Książd Profesor Stanisław Kamiński (1919–1986)*, *Osoba-Czasy-Idee, Ethos*, 25, nr 3(99), 2012, s. 298–303.
 Dylus Aniela, *Problematyka etyki nauki u przedstawicieli szkoły lwowsko-warszawskiej*, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1987.
 Herbut Józef, *Problemy teologii pojętej jako rewelacjonizacja naturalnej wiedzy o życiu chrześcijańskim*, Roczniki Filozoficzne, 35, nr 1, 1987, s. 293–307.
 Janeczek Stanisław, *Filozofia na KUL-u. Nurty. Osoby. Idee*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1998.
Kamiński Stanisław, w: *Mała Encyklopedia Logiki*, Witold Marciszewski (red.), PWN, Wrocław 1970, s. 99.
 Maciołek Ryszard, *Stanisława Kamińskiego koncepcja związku logiki formalnej z filozofią*, Zeszyty Naukowe KUL 34, 1991, s. 13–38.
 Majdański Stanisław, Czesław Wojtkiewicz, *Logika na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (Z okazji 50-lecia Uczelni)*, Roczniki Filozoficzne, 17, nr 1, 1969, s. 123–170, szczególnie s. 133–134, 143–155.
Nauka i mądrość. Księga ku czci Księdza Profesora Stanisława Kamińskiego, Roczniki Filozoficzne, 35, nr 1, 1987; tu: bibliografia prac Stanisława Kamińskiego zestawili Anna I. Buczek i Tadeusz Szubka, s. 9–47.
 Nieznański Edward, *Stanisław Kamiński jako logik*, Studia Philosophiae Christianae, 29, nr 1, 1993, s. 166–169.

- Pogorzałek Andrzej, *Ksiądz Stanisław Kamiński filozof i teoretyk nauki*, w: *Intelektualiści rodem z Podlasia*, Janusz Sekuła (red.), Siedlce 1997, s. 411–425.
- Salamucha Jan, *Wiedza i wiara. Wybrane pisma filozoficzne*, pod redakcją Jacek J. Jadacki, Kordula Świętorzecka (red.), TN KUL, Lublin 1997, s. 333–367.
- Stępień Antoni B., *Charakterystyka dorobku naukowego i działalności naukowej Księdza Profesora Stanisława Kamińskiego*, *Roczniki Filozoficzne* 35, nr 1, 1987, s. 5–8.
- _____, *Działalność naukowa i organizacyjna księdza prof. Stanisława Kamińskiego*, *Zeszyty Naukowe KUL*, 29, 1986, s. 17–23.
- _____, *Rola księdza prof. Stanisława Kamińskiego (1919–1986) w rozwoju środowiska filozoficznego KUL*, w: *Żadania filozofii we współczesnej kulturze*, Lublin 1992, s. 81–89.
- Tomanek Roman, *Symposium poświęcone pamięci Ks. Prof. Stanisława Kamińskiego*, *Studia Philosophiae Christianae*, 28, nr 2, 1992, s. 262–264.
- Walczak Monika, *Stanisława Kamińskiego poglądy na cel nauki*, *Zagadnienia Naukoznawstwa*, 47, nr 3, 2011, s. 391–405.
- Żegleń Urszula, *Wstęp*, w: Stanisław Kamiński, *Metoda i język. Studia z semiotyki i metodologii nauk, Pisma wybrane*, t. III, do druku przygotowała Urszula M. Żegleń, Lublin 1994, s. 5–7.

STANISŁAW KAMIŃSKI'S METHODOLOGICAL OPTIONS

ABSTRACT

Stanisław Kamiński (1919–1986) was a philosopher, philosopher of science and historian of science. His all academic carrier was pursuing at the Catholic University in Lublin (KUL). The main interests of Kamiński was the history of science and logic, general and special methodology, methodology of philosophy and (medieval) semiotics. He himself saw his main achievements in the domain of the theory of science and the methodology of classical philosophy, especially in the studies of the method and language of metaphysics. He gave a methodological description of general metaphysics, philosophical anthropology, ethics, philosophy of religion, philosophy of history and studies on religion (religiology). He investigated the beginnings of the mathematical induction in the Middle Ages and in modern times, the modern history of the theory of definition, theory of argumentation (reasoning), the structure and the evolution of scientific theory, deductive method, the achievements of logic and philosophy in Poland.

A characteristic feature of Kamiński's philosophical and methodological approach was a specific historicism, consisting of referring to the heritage of the past and at the same time to the latest achievements in logic and philosophy of science. He had a broad concept of knowledge and was a maximalist both in raising questions and in giving answers. In accordance with classical philosophy he saw the substance of person as *ens rationale*, a being realizing himself in a disinterested search for a theoretical truth, whose highest expression is philosophy. He stressed the epistemological and methodological plurality of knowledge, distinguished and investigated material and formal parts of knowledge. He also distinguished—besides commonsense knowledge—the scientific, philosophical and theological knowledge, non-reducible each to other. At the top he set sapiential knowledge which is much more than a simple generalization of all particular kinds of knowledge.

Kamiński derived his understanding of science from contemporary as well as classical philosophy. He determined the nature of science from the point view of its subject matter, aims, methods, logical structure and genesis. The question of what science was for him a philosophical question, presupposing an appropriate understanding of the nature of the world. Kamiński opted for a pluralistic approach to the world: the principal object of science is the objective world, subjective states of man and products of his mind and language. The best diagnostic test of the scientific character of science is the scientific method. Kamiński assumes here pluralism: different subject matter and different goals of scientific cognition require different research strategies and types of cognitive procedures. He also accepts an antinaturalistic position in the humanities which he regards as methodologically autonomous in regard to natural sciences.

The publications of S. Kamiński include over 350 positions. During his life three books have been published: *Georgonne'a teoria definicji* [*Georgonne's Theory of Definition*], Lublin 1958; *Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk* [*Concept of Science and Classification of Sciences*], Lublin 1961, 1981³; and (together with M. A. Krąpiec) *Z teorii i metodologii metafizyki* [*On the Theory and Methodology of Metaphysics*], Lublin 1962. After his death five volumes of *Collected Papers* have been published: vol. I: *Jak filozofować?* [*How to Philosophize? Studies in Methodology of Classical Philosophy*], edited by Tadeusz Szubka, Lublin 1989; vol. II: *Filozofia i metoda. Studia z dziejów metod filozofowania* [*Philosophy and Method. Studies from the History of the Method of Philosophizing*], edited by Józef Herbut, Lublin 1993; vol. III: *Metoda i język. Studia z semiotyki i metodologii nauk* [*Method and Language. Studies in Semiotics and Philosophy of Science*], edited by Urszula Żegleń, Lublin 1994; vol. IV: *Nauka i metoda. Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk* [*Science and Method. Concept of Science and Classification of Sciences*], edited by Andrzej Bronk, Lublin 1992; vol. V: *Światopogląd – Religia – Teologia* [*Worldview – Religion – Theology*], edited by Monika Walczak and Andrzej Bronk, Lublin 1998.

Keywords: definition of science, classification of sciences, ethics of science, humanities and natural sciences, methodology, philosophy, philosophy of science, rationality of science, science, scientific method, Stanisław Kamiński, theology, theory of science.

O AUTORACH

Andrzej Bronk — prof. dr hab., em. Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Aleje Raławickie 14, 20-950 Lublin (afiliacja).

E-mail: bronk@kul.lublin.pl

Monika Walczak — prof. KUL, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Aleje Raławickie 14, 20-950 Lublin (afiliacja).

E-mail: Monika.Walczak@aktor.kul.pl